

En utredning om skolbibliotekens verksamhet i svenska skolor i Finland 2024

Matias Österberg

SYDKUSTEN
SYDKUSTENS LANDSKAPSFÖRBUND R.F.

© 2025 Sydkustens landskapsförbund rf, Matias Österberg

ISBN 978-952-65684-0-9 (tryckt utgåva)

ISBN 978-952-65684-1-6 (PDF)

Tryckt hos Printmill Ab, Lovisa

Utredningen är gjord med finansiering från Föreningen Konstsamfundet rf,
Svenska kulturfonden och Lisi Wahls stiftelse för studieunderstöd sr

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Bakgrund	3
Genomförande	5
Svarsandelar enligt årskurs	5
Svarsandelar enligt region och årskurs	6
Skolbiblioteket	7
Avstånd till det allmänna biblioteket	7
Utrymme och öppethållning	8
Boksamlingen	11
Facklitteratur	11
Klassuppsättningar	12
Andra medier	13
Digitala boktjänster	14
Digitala boktjänster – öppna svar	15
Tillgång till digitala boktjänster	19
Anskaffning av böcker och budget	19
Bokpaket och bidrag	21
Ansvarig för skolbiblioteket	24
Användningen	27
Läsförämjande arbete	28
AI-verktyg och tjänster	28
Samarbete med det kommunala biblioteket	29
Utmaningar och utvecklingsbehov	34
På önskelistan	36
Nätverk och samarbete	37
Sammanfattning	38
Bilaga: Enkät för skolbiblioteken	40

Bakgrund

Skolbiblioteken har under 2000- och 2010-talen kännetecknats av otillräckliga resurser och stor variation i bibliotekens storlek och sätt att fungera. Variationen handlar till exempel om boksamlingarnas omfång, tillgången till klassuppsättningar, budget för införskaffning av böcker, skolbibliotekets utrymme, klassificering och katalogisering av böcker och avstånd till biblioteket, när det gäller skolans närmaste kommunala bibliotek.

Det har gjorts två utredningar om skolbiblioteket i svenskspråkiga skolor i Finland sedan sekelskiftet 2000. Den första utredningen, utfördes av projektet "Bittis" ("Gruppen för utveckling av svenska informations- och bibliotekstjänster för skolorna" eller kortare "Biblioteket i skolan") och författades av Monica Borg-Sunabacka och Susanna Söderholm. Utredningen utkom 2002 och omfattade svenskspråkiga grundskolor, dvs. årskurserna 1–9. Bittis rapport konstaterade att modellen för skolbibliotekens verksamhet måste utgå från ett samarbete och en samverkan mellan skola och bibliotek, för att kunna använda och förena den expertis som bibliotekarier och lärare har. Av 236 skolor som deltog i utredningen hade 35 % ett eget rum för biblioteket i skolan. I de flesta skolorna saknade skolbiblioteken egna rum. Projektet Bittis rapport talade också för en utveckling av samarbetet med de allmänna biblioteken, både för att stärka läsförståendet och för att stärka elevernas kunskap inom informationssökning. Man föreslog att lärarens pedagogiska expertis och bibliotekariens informationsexpertis slås samman för att utarbeta undervisningsformer i informationssökning för eleverna.

Den andra rapporten om skolbiblioteket skrevs och utarbetades av Erik Berglund och är från 2013. Den består av ett dokument med statistiska fakta gällande skolbiblioteken och kortare kommentarer till statistiken. Också den utredningen visar på en kamp för att erhålla tillräckliga resurser, om åldrade boksamlingar och om en låg användning av e-böcker och ljudböcker i skolorna.

Nu, 10 år sedan den senaste utredningen, har vi sett ett behov att göra en ny utredning för att följa upp utvecklingen samt undersöka hur samarbetet med medie- och informationskunnigheten, litteraturtillgången och skolbibliotekets verksamhet fungerar i en allt mer digital värld. Föreliggande utredning handlar om skolornas tillgång till skolbibliotek och/eller bibliotekstjänster i de svenskspråkiga skolorna med fokus på bland annat tillgänglighet, användning, samlingar, resurser, medie- och informationskunskap, samt skolornas användning av digitala boktjänster.

Rapporten följer upp några av frågeställningarna från de tidigare utredningarna för att få en bild av utvecklingen. Samtidigt utreds hur olika åtgärder inverkar på elevernas läsning. Till exempel bokpaketen från Svenska kulturfonden och Lisi Wahls

stiftelse för studieunderstöd, är insatser som gjorts kontinuerligt under hela 2010-talet för att stödja läsningen i skolorna. Bidragen har haft stor betydelse för den läsfrämjande verksamheten i skolorna.

Syftet med denna utredning är att

1. få en nulägesbild av hur skolbibliotekens utbredning och resurser ser ut i de svenska skolorna i dag
2. utreda elevernas tillgång till litteratur, biblioteksutrymmen och bibliotekstjänster (via skolbibliotek, samarbeten med allmänna bibliotek eller digitala tjänster)
3. få svar på vilken skolbibliotekets (eller det allmänna bibliotekets) roll är i skolans arbete kring medie- och informationskunnighet (informationssökning, källkritik mm.)
4. utreda vilken betydelse de bokpaket som skolorna tilldelas gratis har för det läsfrämjande arbetet

Vi hoppas den här utredningen kan ge information som stödjer många av de läsfrämjande projekt som pågår i Svenskfinland. Aktuell information om skolbibliotekens situation samt jämförelsen med tidigare undersökningar, förtydligar de utmaningar vi idag står inför.

På lång sikt hoppas vi att utredningen kan ge modeller för ett långsiktigt och strukturerat samarbete mellan skola och olika biblioteksfunktioner samt en förståelse för vilka resurser som finns och vilka resurser som behövs. Ett fungerande samarbete och rätt resurser gagnar det läsfrämjande arbetet i skolan. Utredningen kan också ligga till grund för en diskussion om skolbibliotekens framtid samt de allmänna bibliotekens roll i skolornas verksamhet.

Utredningen har finansierats av Föreningen Konstsamfundet, Lisi Wahls stiftelse för studieunderstöd och Svenska kulturfonden.

I utredningen har ingått en styrgrupp med följande sammansättning

Mikael Gros, Sydkustens landskapsförbund

Katarina von Numers-Ekman, Svenska kulturfonden

Lena Sågfors, Erte, Seinäjoki stadsbiblioteks riksomfattande specialuppdrag gällande bibliotekstjänster som främjar barn och ungas läsande och läskunnighet

Margaretha Öhman-Rintamäki, Grundskolan Norsen, Helsingfors stad

Nina Granberg, Nykarleby stadsbibliotek

Matias Österberg, Sydkustens landskapsförbund

Genomförande

Enkäten har utformats i webbenkätprogrammet Webropol. Informationen om utredningen, en länk till enkäten och en anhållan om att besvara enkäten skickades till skolorna som e-post under våren 2024. Skolor med årskurser 1–6, årskurser 1–9, årskurser 7–9, gymnasier och läroanstalter med yrkesutbildning fick ta emot anhållan om att besvara enkäten. Enkäten innehöll sammanlagt 54 frågor (se bilaga 1).

Enkätens frågor, utskick och insamling utfördes av Mikael Gros. Utredningens text är skriven av och analysen genomförd av Matias Österberg.

Svarsandelar enligt årskurs

Enkäten skickades ut till 249 skolor, varav 105 besvarade enkäten. Totalt är det här en svarsprocent på 42 %. Svarsandelarna, som framgår ur tabellen nedan, kan sägas vara hyfsade för årskurserna 1–6 och 7–9, medan övriga kategorier lämnar en del att önska. Materialet ger ändå en bild av hur skolbiblioteken ser ut och fungerar idag. Skolor med färre årskurser, t.ex. åk 1–2 och åk 1–4, ingår i hela rapporten under kategorin åk 1–6.

	Antal skolor	Skolor som svarat	Svarsandel
Åk 1–6	138	67	49 %
Åk 1–9	43	14	33 %
Åk 7–9	23	11	48 %
Gymnasium	36	11	31 %
Yrkesutbildning	9	2	22 %
Totalt	249	105	42 %

Det var från början klart att skolor i Helsingfors inte kommer att besvara enkäten, eftersom undersökningen inte beviljades forskningslov i Helsingfors. Dessa skolor fick heller inte inbjudan att besvara enkäten. Med detta i beaktande är svarsandelen för åk 1–6, 52 % och för åk 1–9, 38 %.

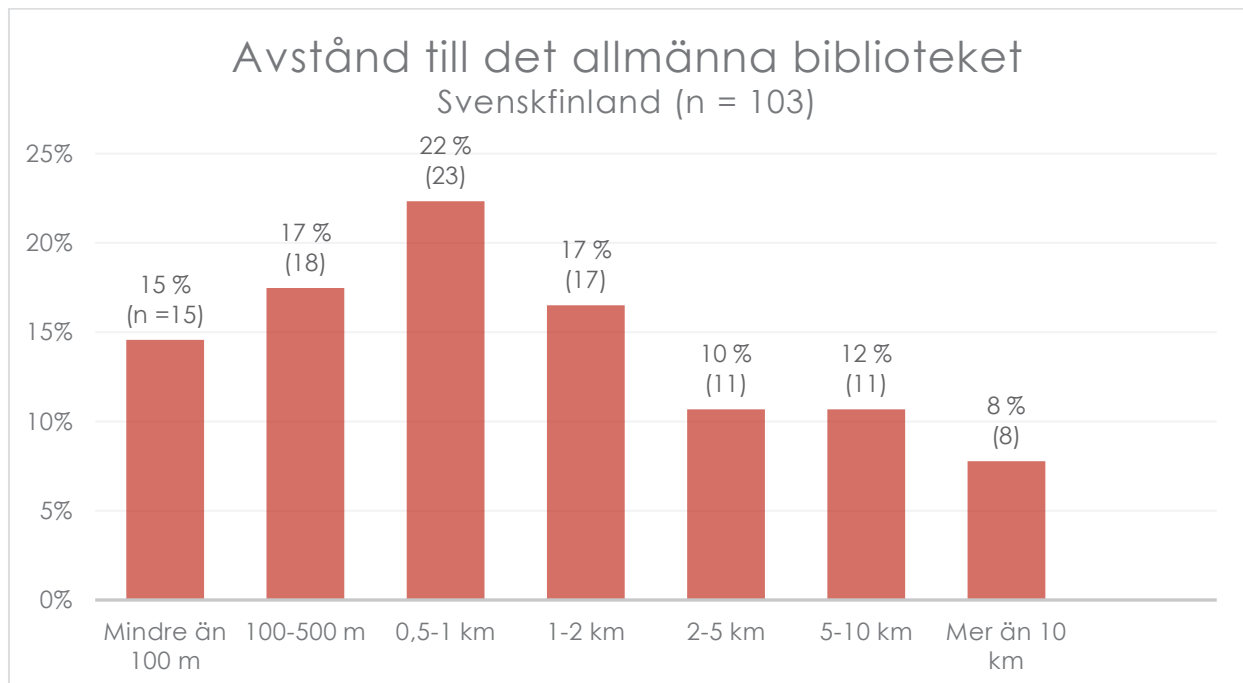
Svarsandelar enligt region och årskurs

I årskurs 1–6 är Österbotten något överrepresenterat, medan en klart mindre andel svar har kommit från skolor i Nyland. Åk 1–9 och gymnasiet har en lägre svarprocent. Förutom dessa svar som ingår i tabellen, har två svar från yrkesutbildningen i kommit in. Vi har därmed inte kunnat skapa en heltäckande bild av hur yrkesutbildningens biblioteksverksamhet ser ut.

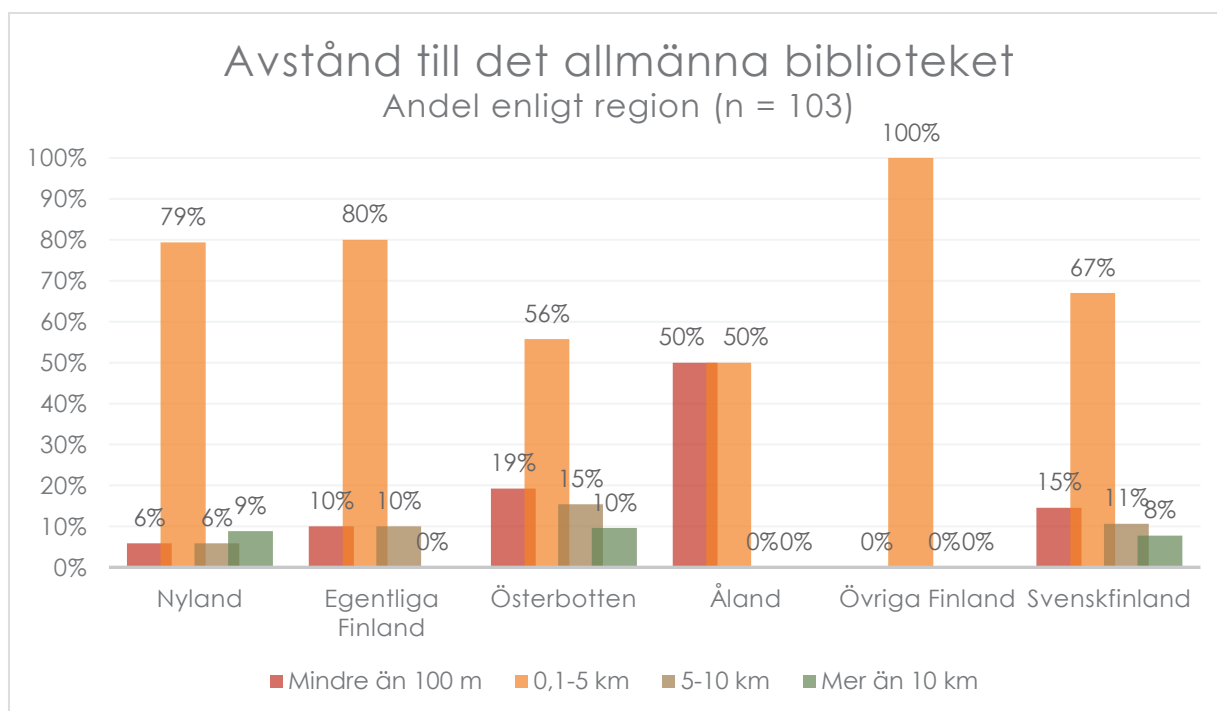
	Åk 1–6			Åk 1–9			Åk 7–9			Gymnasium		
	Skolor	Svar	Andel	Skolor	Svar	Andel	Skolor	Svar	Andel	Skolor	Svar	Andel
Egentliga Finland	12	6	50 %	4	2	50 %	3	2	67 %	3	0	0 %
Nyland	63	18	29 %	15	5	33 %	9	5	56 %	15	5	33 %
Åland	7	4	57 %	5	1	20 %	0	0	-	1	0	0 %
Österbotten	54	38	70 %	12	3	25 %	11	4	36 %	13	4	31 %
Övriga Finland	2	1	50 %	6	3	50 %	0	0	-	4	2	50 %
Totalt	138	67	49 %	42	14	33 %	23	11	48 %	36	11	31 %

Avstånd till det allmänna biblioteket

De flesta skolorna ligger nära ett allmänt bibliotek. Av skolorna som svarat på enkäten har 15 % mindre än 100 meter till ett kommunalt bibliotek, hälften av skolorna har mindre än 1 km till biblioteket. 30 % av skolorna är belägna så att de har mer än 2 km till närmaste bibliotek, av de här skolorna har 10 % 2–5 km, 12 % 5–10 km och 8 % mer än 10 km till det kommunala biblioteket.

Skolor som har ett avstånd på 5 km eller mer är samtliga skolor med årskurserna 1–6, 68 % av dessa skolor finns i Österbotten. Regionalt sett utmärker sig Österbotten som region både med flest skolor i omedelbar närhet till biblioteken och med flest skolor med långt avstånd till biblioteken. Skolorna i de övriga regionerna har i allmänhet ett kort avstånd till biblioteket. I Nyland är skolor med mer än 10 km till biblioteket över-representerat eftersom skolor i Helsingfors inte besvarat skolbiblioteksutredningen.

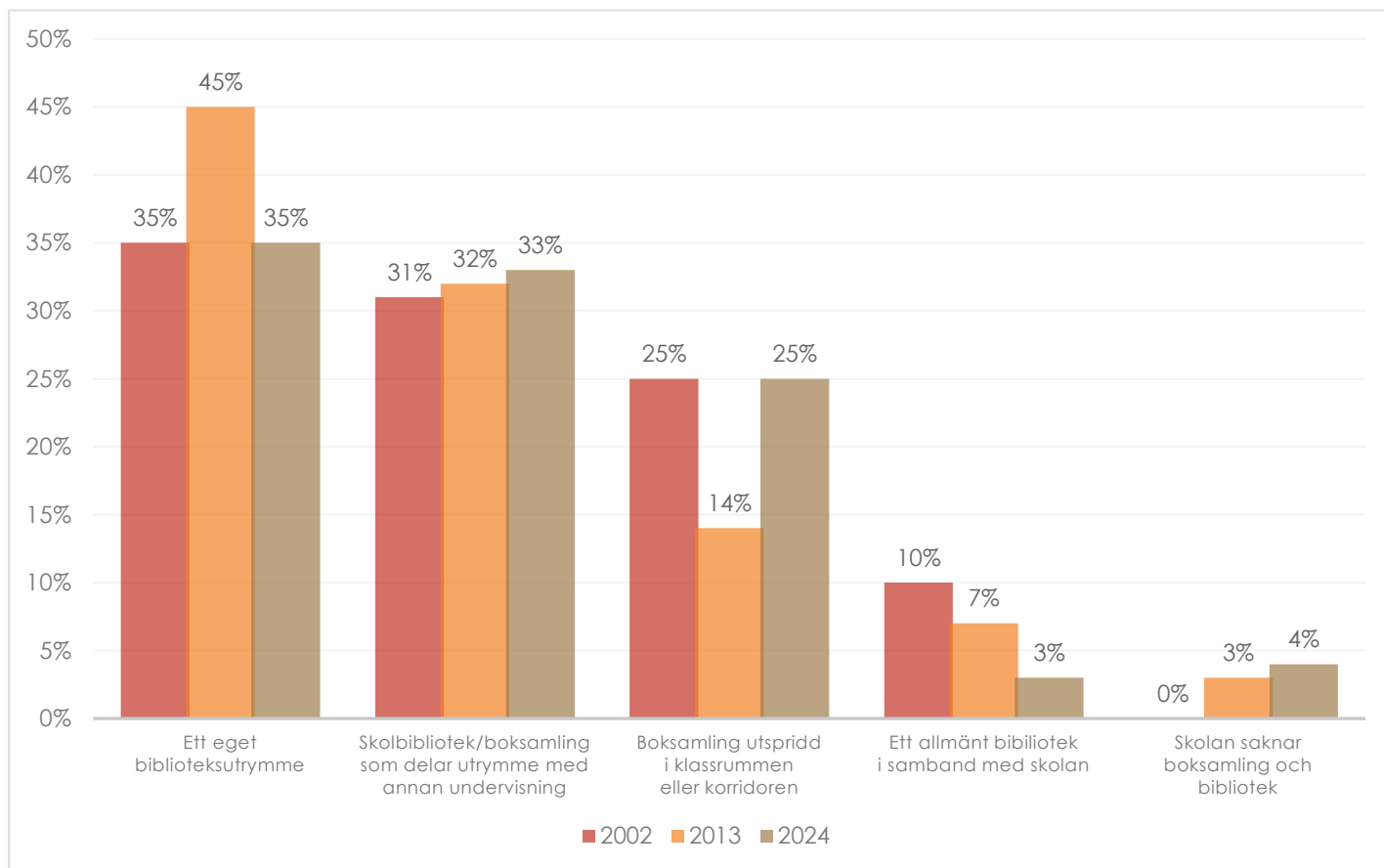
Utrymme och öppethållning

För att kunna följa utvecklingen av skolbiblioteken och jämföra med tidigare kartläggningar som gjorts 2002 och 2013, ställdes frågan om biblioteksutrymmet i skolan. Frågan som ställts var:

I skolan finns följande slag av boksamling eller bibliotek:

- Ett eget biblioteksutrymme
- Skolbibliotek / boksamling som delar utrymme med annan undervisning
- En boksamling utspridd i klassrummen
- Ett allmänt bibliotek finns i samband med skolan
- Skolan saknar boksamling/bibliotek
- Övrigt:

Ett av svarsalternativen kunde väljas. Skolor som meddelat att flera av alternativen passar in, har placerats i den översta kategorin som stämmer.

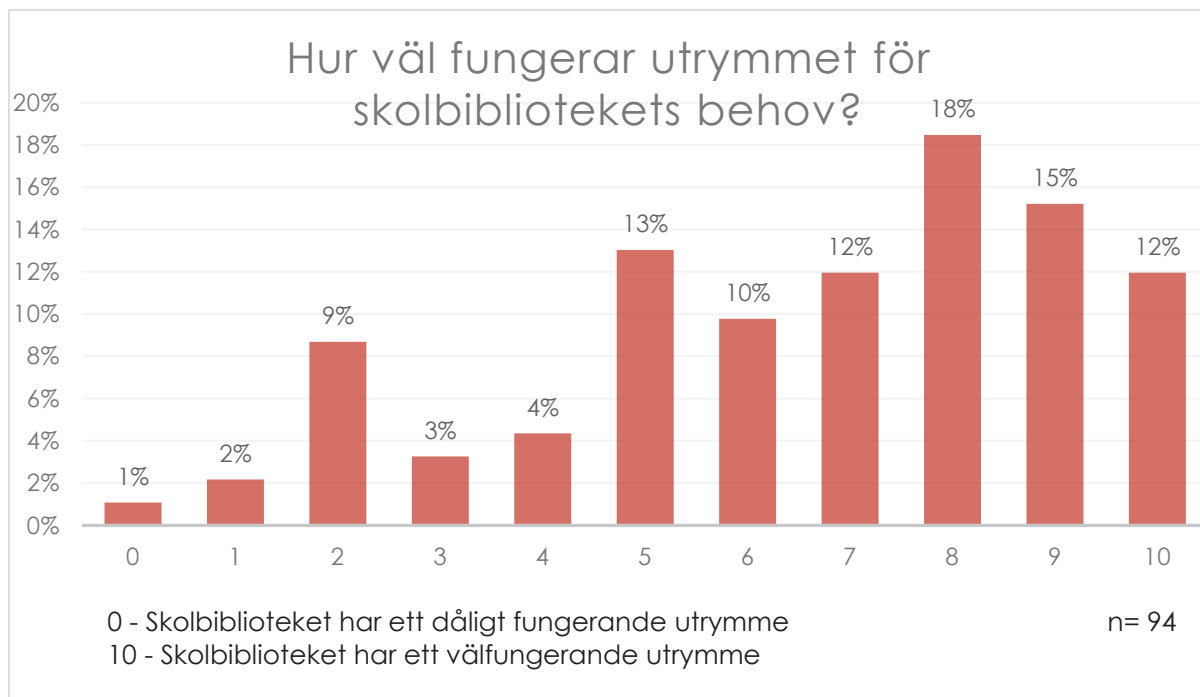

Av skolorna har 35 % ett eget biblioteksutrymme, 33 % har ett skolbibliotek som delar utrymme med annan undervisning, 25 % har en boksamling utspridd i klassrummen eller korridoren, 3 % har ett allmänt bibliotek i samband med skolan och 4 % av skolorna har svarat att man saknar en boksamling eller bibliotek. 9 % av svaren dvs. 10 av skolorna i kategorierna eget bibliotek, delat utrymme, bibliotek i klassrummen eller korridoren, har samtidigt svarat att det kommunala biblioteket är i samma byggnad eller i huset bredvid skolan.

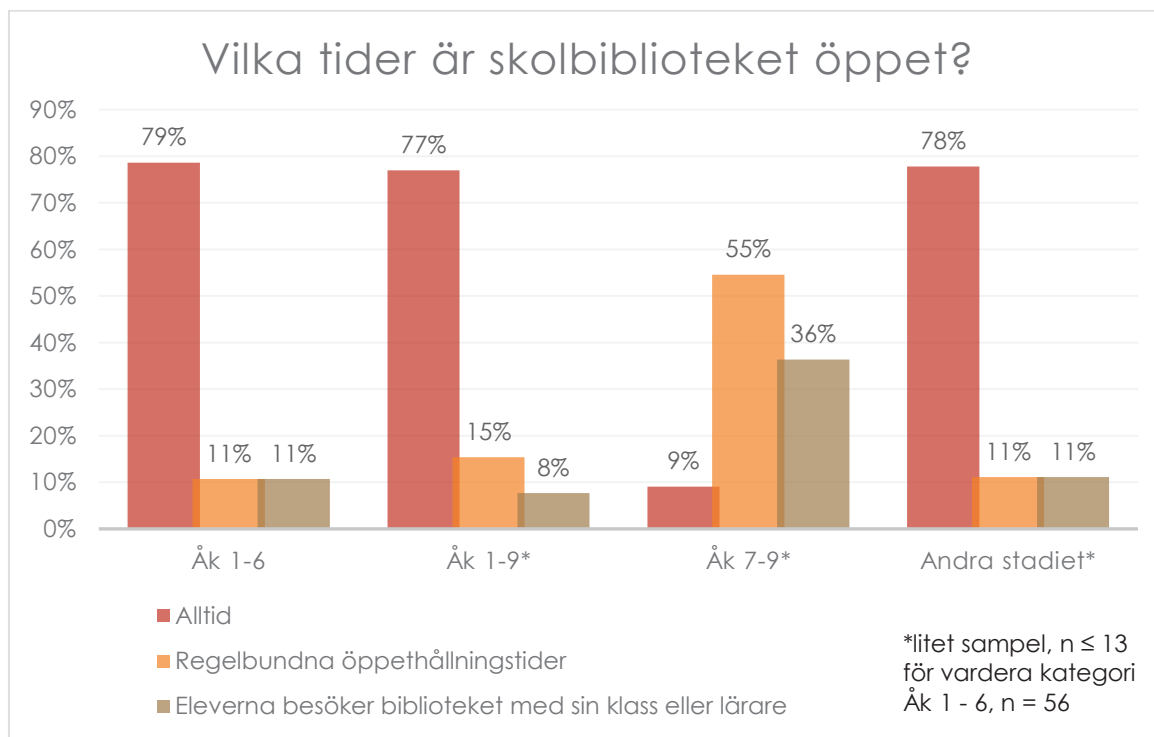
På frågan om hur väl utrymmet fungerar för skolbibliotekets behov, fick respondenterna välja ur en skala från 0 till 10:

- 0 – Skolbiblioteket har ett dåligt fungerande utrymme.
- 10 – Skolbiblioteket har ett välfungerande utrymme.

Svaren på frågan ger en stor spridning i hur väl utrymmet fungerar. Merparten av svaren befinner sig ändå på den övre halvan av skalan, och skolbibliotekets utrymme fick vitsordet 8 eller högre av 45 % av skolorna.

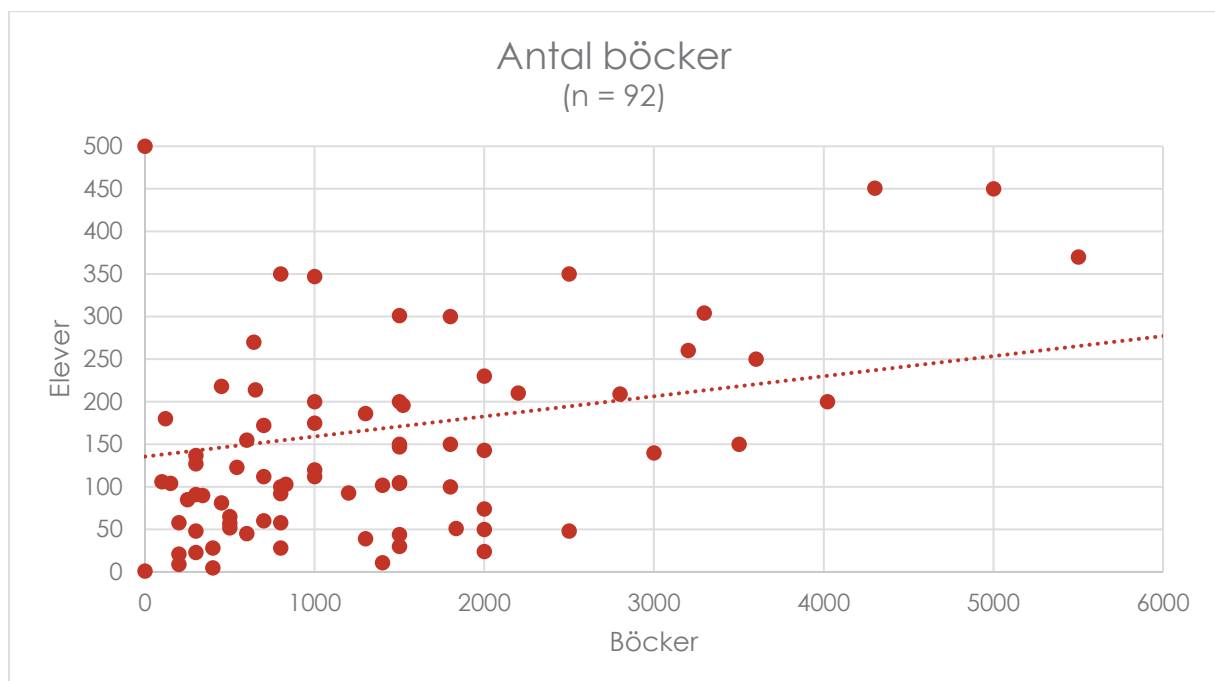
Skolbiblioteket är i de flesta fall öppet under hela skoldagen. I skolor med årskurserna 1–6, 1–9 och andra stadiet är nästan 80 % av skolbiblioteken öppna under skoldagen. I årskurs 7–9 är öppethållningen mera reglerad. 60 % av skolorna svarade att biblioteket kan användas på egen hand av elever och studerande.

Boksamlingen

Antalet böcker i boksamlingen varierar stort. Många av skolorna är också helt beroende av att erhålla bokstipendier från stiftelser och fonder, eller att erhålla medel för bokinköp från den lokala föräldra- eller Hem och skola-föreningen (vilket indirekt i de flesta fall innebär medel erhållna från privata stiftelser och fonder). Antalet böcker korrelerar i måttlig utsträckning med antalet elever i skolan som framgår i diagrammen nedan.

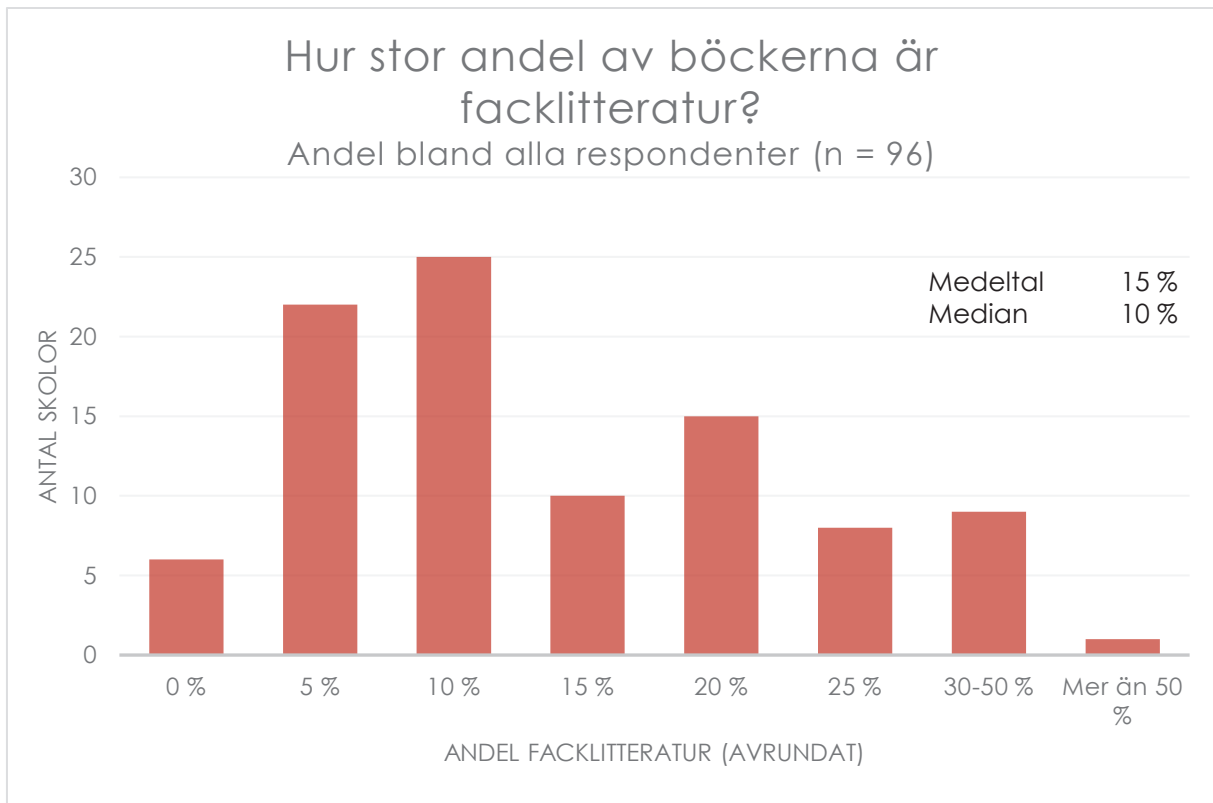
Av de 92 skolor som angett att de har något antal böcker i sitt skolbibliotek har 40 % mellan 100 och 1 000 böcker, 30 % mellan 1 000 och 2 000 böcker, 22 % mellan 2 000 och 5 000 böcker och 8 % över 5 000 böcker.

På grund av en stor spridning, det gäller både böcker och elever, finns några ytterligheter utanför diagrammet ovan. Fem skolor har angett att boksamlingen överstiger 10 000 böcker.

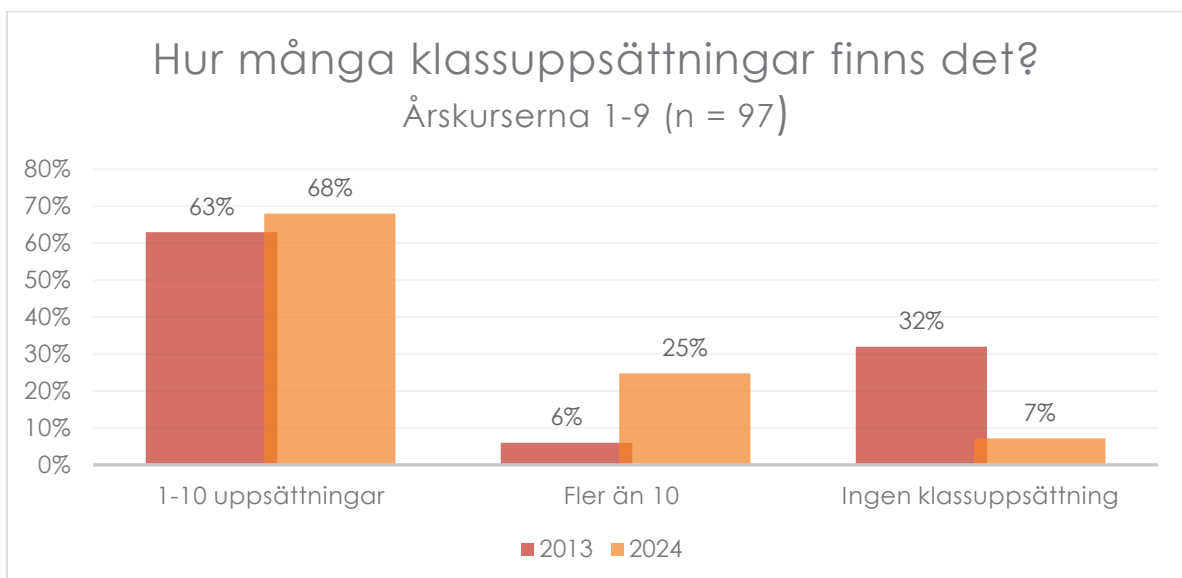
Facklitteratur

Också andelen facklitteratur varierar mellan skolorna. Boksamlingen består i medeltal till 15 % av facklitteratur, medianen för andelen facklitteratur är 10 %. Andelen facklitteratur i skolornas boksamlingar har minskat på de senaste 10 åren. 2013 var motsvarande medeltal 23 % och medianen 20 %.

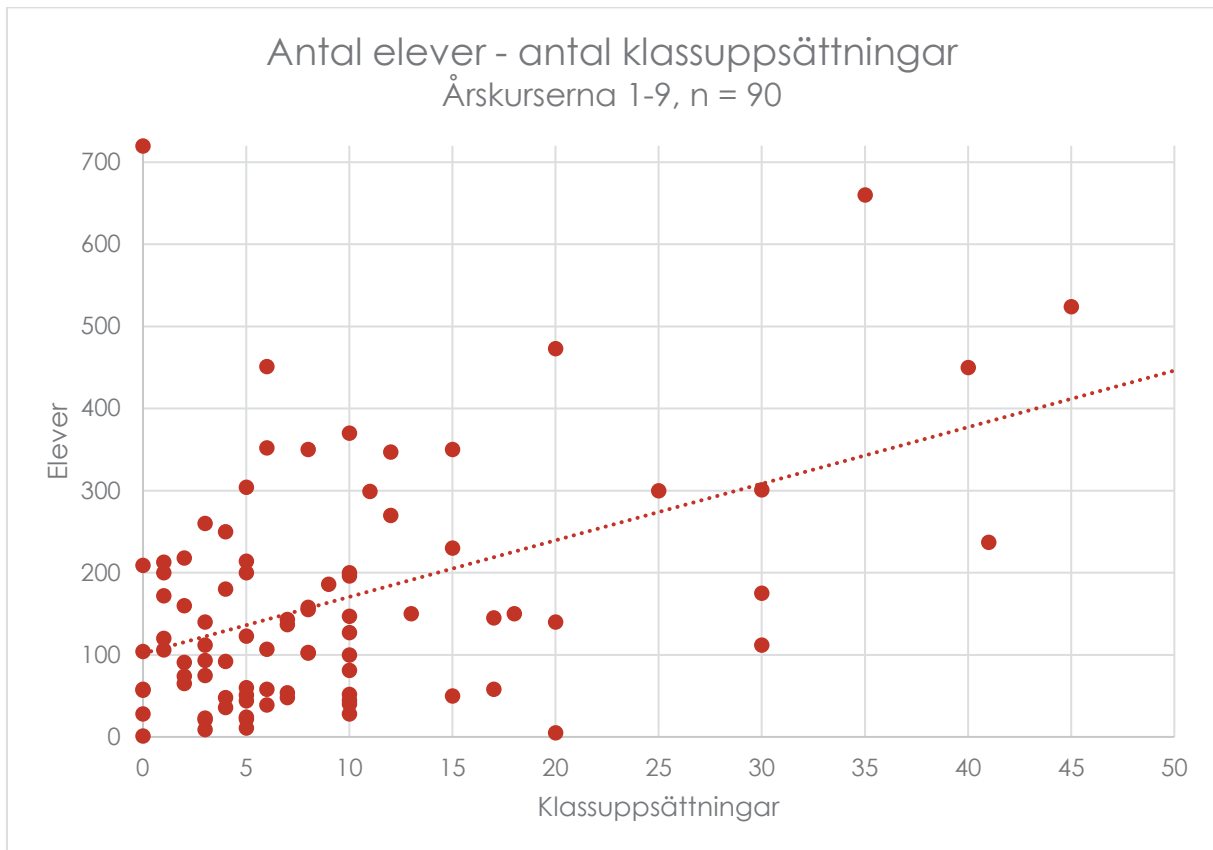
Klassuppsättningar

Tillgången till klassuppsättningar har ökat och i jämförelse med 2013 är det nu fler skolor som har en klassuppsättning. 93 % av skolorna svarar att de har klassuppsättningar, medan motsvarande siffra år 2013 var 68 %. Det är också betydligt många fler skolor där klassuppsättningarna uppgår till flera än 10 titlar.

Ser man tillbaka på utvecklingen sedan Bittis kartläggning från 2002 har mängden klassuppsättningar och framför allt andelen skolor med klassuppsättningar ökat markant. År 2002 hade 68 % av alla skolor som svarade på undersökningen ingen klassuppsättning. År 2002 hade 8 % av skolorna åtta eller fler klassuppsättningar, en

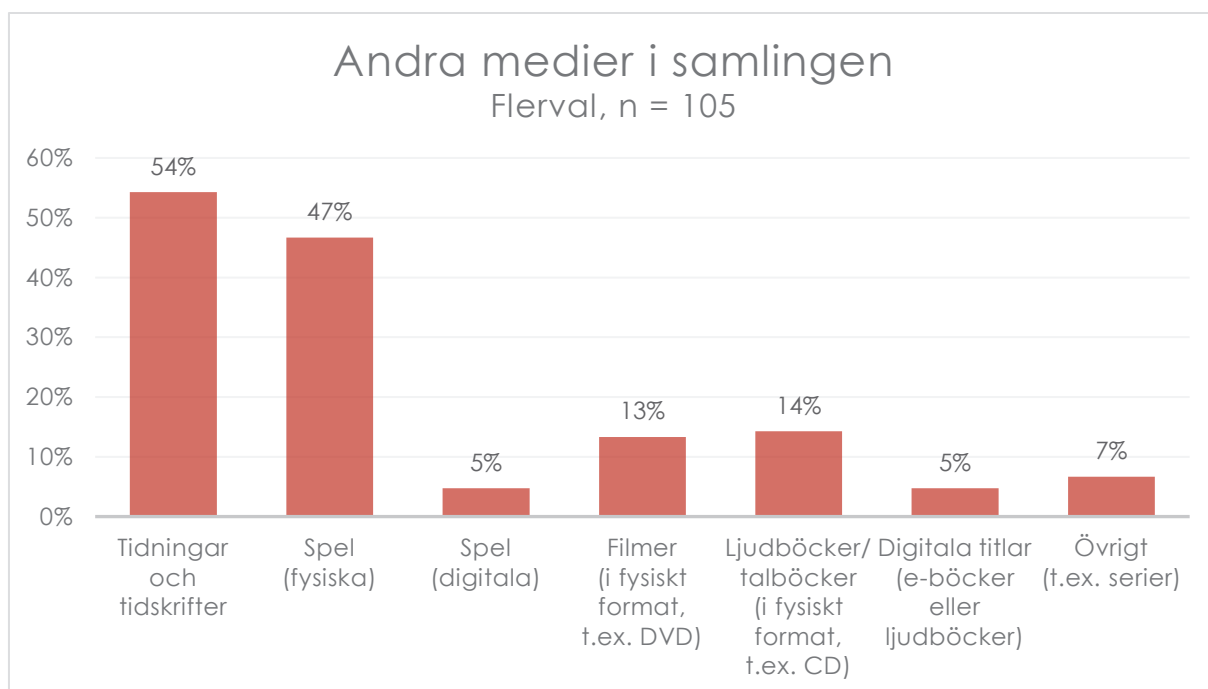
andel att jämföra med då 25 % av skolorna år 2024 hade tio eller fler klassuppsättningar.

Större skolor har i allmänhet möjligheter att skaffa fler klassuppsättningar. I enkätsvaren märks också en måttlig positiv korrelation mellan antal elever och antal klassuppsättningar ($r = 0,6$).

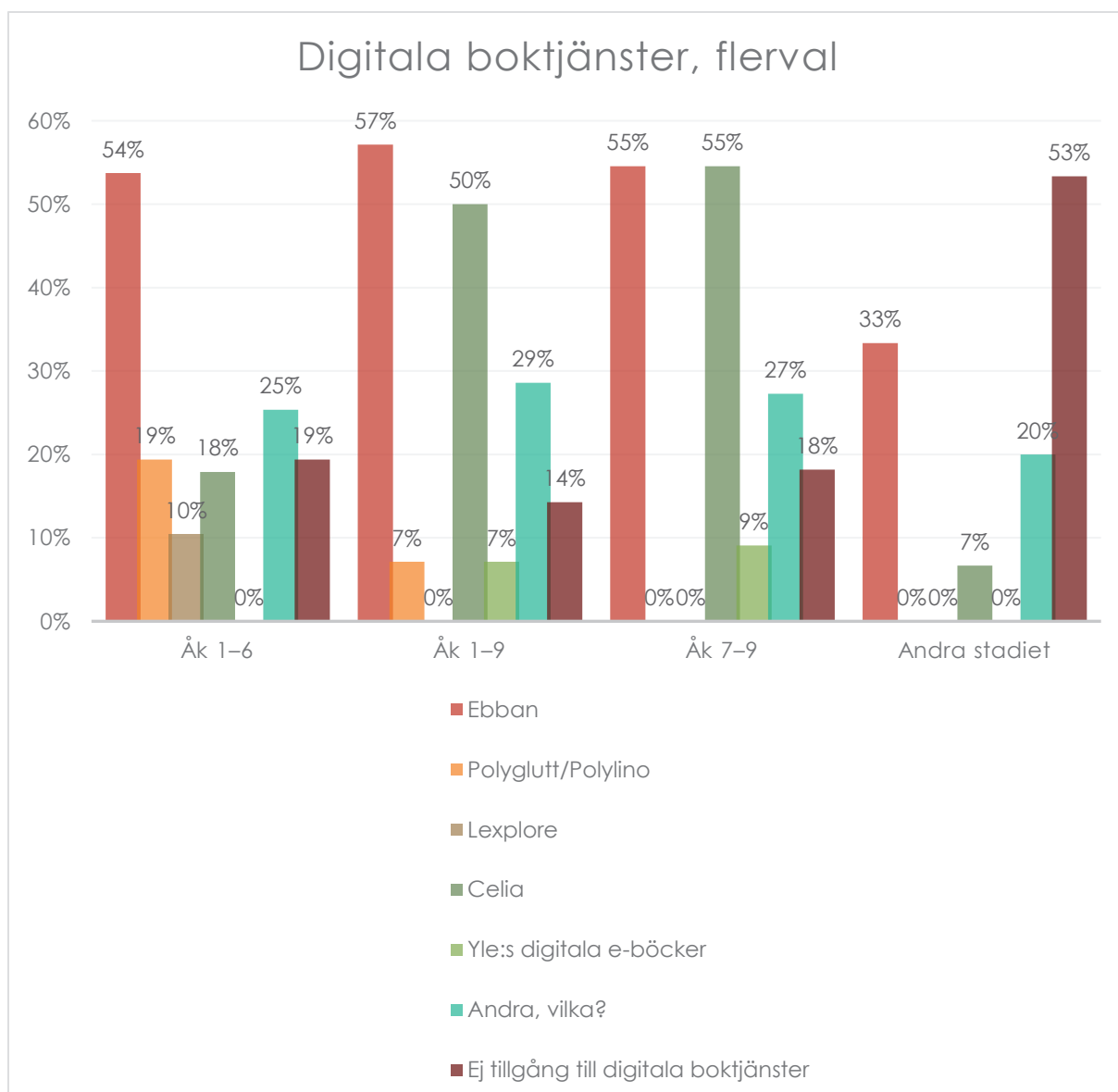
Andra medier

Bland andra medier i boksamlingen märks framför allt tidningar och tidskrifter, samt olika fysiska spel, brädspel och liknande. Somliga skolor har filmer i samlingen och tal- och ljudböcker förekommer i viss mängd. Digitala spel och digitala titlar finns i mindre utsträckning i skolbiblioteken.

Digitala boktjänster

Bland digitala boktjänster hörde Ebban ännu år 2024 till den populäraste tjänsten. Också Celia, speciellt i skolor med årskurserna 7 – 9, var en allmänt förekommande boktjänst i skolorna. I de lägre klasserna används Polyglutt/Polylino i viss mån. På andra stadiet är Yles digitala e-böcker den mest använda digitala boktjänsten. Bland svaren "Andra, vilka?" märks flera olika tjänster, bl.a.: Biblio och kommunala biblioteks andra e-tjänster, Schildts & Söderströms, Fredrikabiblioteken, Otso (Otava), Lexia, Blanka, Papunet, Ellibs, Pressreader, m.fl.

Digitala boktjänster – öppna svar

I beskrivningarna av hur de digitala boktjänsterna har förändrat arbetet med läsning och med skolbiblioteket, räknar skolorna upp både positiva effekter på läsningen och negativa aspekter av digitaliseringen.

De digitala boktjänsternas gynnsamma inslag utmärks av bl.a. att boktjänsterna ger möjligheter att hela årskursen använder samma bok, något som breddar alternativen i pedagogiken och gör det lättare att skapa lösningar där hela klassen tillämpar samma material. Elevernas lärande blir enhetligare och undervisningens gemensamma inslag förstärks. Digitala tjänster är lättillgängliga, de gör det lättare att utnyttja samma material och t.ex. läsa texter tillsammans. Utbudet är större och det finns möjligheter att variera materialet mera.

Några andra kommentarer lyfter fram att ljudböcker tränar elever i att lyssna, att tillgängligheten också gör det lättare att ha läsprojekt, samt att vanan att vara på skärm är stor bland eleverna, något som i sig kan ha en positiv effekt för lärandet. Digitala böcker kan också läsas var som helst, och gör det lättare att ta del av utbudet på fritiden. Utbudet förnyas i snabbare takt, och utbudet underlättar för bokcirklar. Somliga respondenter upplever att digitala böcker ofta har en tydligare kategorisering, vilket gör det lättare att hitta rätt bok. Dessutom är boken alltid med en, det finns egentligen inte risker med att glömma den hemma. För elever med annat hemspråk än svenska är det lättare att hitta stödjande litteratur. En allmän uppfattning är också att elever med läs- och skrivsvårigheter överlag stöds av tillgången till ett större material.

De positiva kommentarerna vägs upp av några mera kritiska synpunkter. Den mest frekventa kommentaren handlar om att skärmtiden ökar vilket ofta ses som ett problem i sig. Skärmtiden ökar också lockelsen att göra annat vid sidan om, det här är en reell utmaning för undervisningen och lärandet. Några kommentarer handlar om att det är svårare att övervaka den digitala läsningen. På skärm är det svårare att se och hitta helheter. Avsaknad av tillgänglighet kan också vara ett faktum, då skolan har ett begränsat antal läspaddor eller hörlurar. Skolorna kommenterar också att eleverna har ett motstånd till att läsa och lyssna till e-böcker. Elever kan ha svårare att ta till sig texten på en skärm. En kommentar menar att det är svårare att övervaka och följa med elevers läsning. Att de digitala tjänsterna tävlar med den fysiska boken märks också. Speciellt äldre elever lånar inte och läser inte fysiska böcker längre.

Bland kommentarerna kan också märkas en viss tvetydighet. Ett fenomen är sällan endast negativt eller positivt, utan kan variera från fall till fall och beroende på hur vi tolkar en situation. T.ex. tillgänglighet kan ha tydliga fördelar, men kan också göra det svårare att fokusera. Kommentarer om att elever gärna väljer digital bok eller ljudbok kontrasteras med kommentarer om att elever varken vill läsa digitala böcker eller ljudböcker. Valet av bok görs ofta med tanke på tillgängligheten och ibland för att undvika ansträngning vilket kan medföra att djupläsning väljs bort. Avigsidan med att välja ljudboken är att elever frestas till att inte försöka träna upp sin läskompetens. I vissa kommentarer märks att förväntningen på eleverna har förändrats i och med det digitala utbudet.

Beskriv hur de digitala boktjänsterna har förändrat arbetet med läsning och skolbiblioteket på er skola? Fria kommentarer:

"Digitala boktjänster utökar märkbart antalet boktitlar eleverna kan välja mellan. Väldigt behändigt när man i en telefon/iPad har tillgång till tusentals böcker."

"Ljudböcker har blivit mera populära och hjälper eleven att lära sig lyssna. "

"Positivt kanske är att våra elever med annat hemspråk än svenska kan lyssna på svenska böcker och att man får en klassuppsättning av vilken bok som helst om alla loggar in på ebban. "

"Det positiva med de digitala boktjänsterna har varit att det finns ett stort utbud av böcker och att de är samlade under olika kategorier som t.ex.

"spännande", "djur" och "lärorikt", vilket gör det lättare för eleverna att hitta böcker de är intresserade av. Det är även tacksamt med digitala boktjänster när klassen jobbar tillsammans kring en bok, eftersom alla då kan läsa boken samtidigt. "

"Eleverna gillar att lyssna på ljudböcker, urvalet blir större än bara i vårt eget bibliotek och förnyas också snabbare än vad vi har råd med. "

"Bra när elever med läs- och skrivsvårigheter kan lyssna till boken och på det sättet hänga med i samma takt. "

"Lättare att hitta just den boken som önskas läsa. "

"Då iPadar eller telefoner används för digitala boktjänster och användaren lockas till att göra annat i stället för att läsa. Skärmtid är skärmtid och digitala boktjänster utökar skärmtiden. "

"På Ebban kan man lyssna på många böcker. Det är positivt för de som har stora svårigheter med läsningen, men det frestar också till att inte försöka träna upp sin läskompetens. Eftersom de flesta läromedel är digitala blir skärmtiden alldeles för stor om de studerande även läser t.ex. skönlitteratur på skärmen. "

"Om frågan gäller digitala läromedel så är det svårare för eleverna att läsa, hitta och se helheter i de digitala böckerna. En fördel är att boken alltid är med. "

"Negativt, eventuellt mindre utlåning av böcker. "

"Negativt är att vi har begränsat antal iPads och inte hörlurar till alla. Och att eleverna egentligen inte vill lyssna eller läsa e-böcker. "

"En fysisk bok är ändå alltid en fysisk bok och många elever föredrar att få hålla i en "riktig" bok som man kan bläddra i när man läser. "

"Negativt: Svårare att övervaka elevers läsning"

"Om eleverna har möjlighet att både läsa och lyssna i en tjänst, så kan det hända att de hellre väljer lyssnandet. Det stöder i och för sig elevens språk, men man får inte helt lämna bort läsandet. "

"Lättare att hitta böcker på olika språk och andra böcker som inte finns i vårt fysiska bibliotek. Vissa elever som annars inte läser så mycket gör det hellre på en platta. "

"Elever kan forska, både hemma och i skolan. Ibland har vi läsläxa på t.ex polyino. Läsprojekt med uppgifter. Alla har tillgång till samma böcker. Eleverna läser mera. Det positiva överväger starkt. "

"De läser också mera från skolbiblioteket. "

"Ibland krånglar tekniken, problem med lösenord o.s.v eleverna får för lite träning i att t.ex skriva med penna då det digitala tar mycket tid. "

"Elever vill läsa fysiska böcker och med tanke på vårt, i relation till andra, enorma utbud och ytor så kommer faktiskt boktjänsterna i andra hand. Om vi använder oss av det i skolan så är det Biblio som är bibliotekets egen tjänst och de kan enkelt logga in med sina bibliotekskort. "

"Mycket skärm negativt. Låtsasläsa (svårt att övervaka). Eleverna kan gå till någon annan app. "

"Nackdelen är att många lyssnar och orkar inte läsa och tillgodogöra sig språket och stavningen"

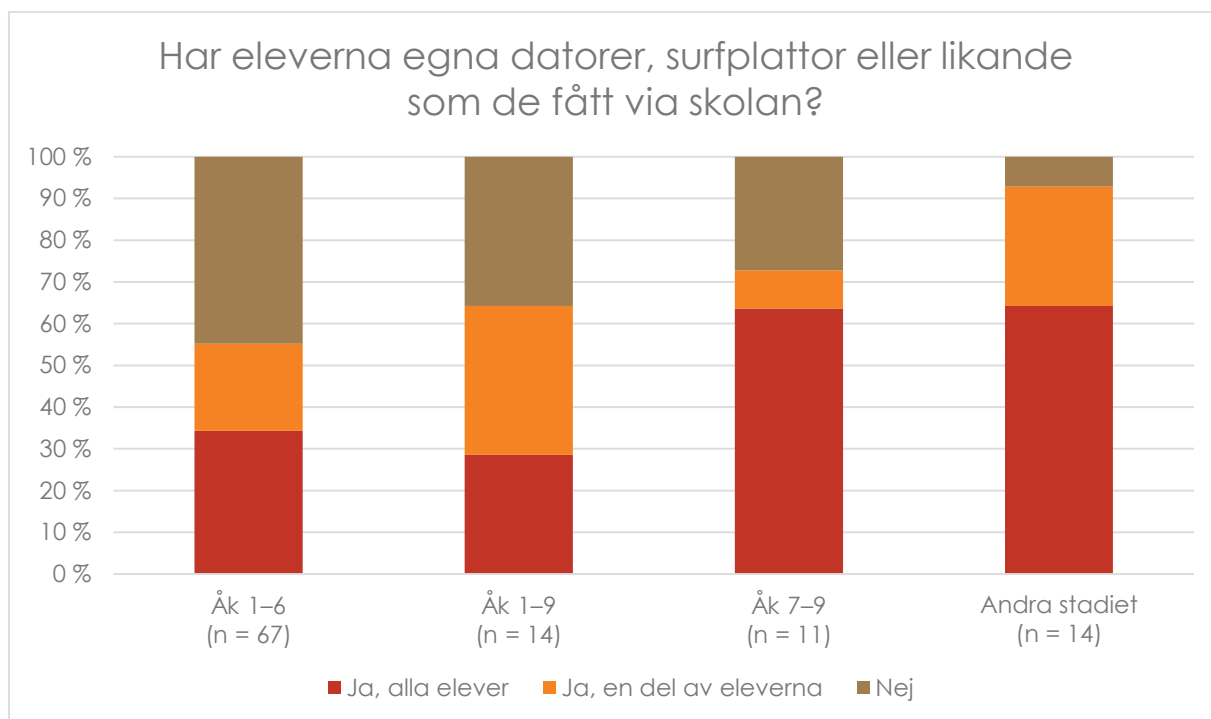
"Negativt: De byter bok konstant och läser aldrig en till slut. Ännu mer skärmtid.... De lyssnar oftare än läser vilket är fatalt. För svaga elever fungerar inte att sitta och trycka/fippla på skärmen eller sitta framför flimret. "

"Kan inte se några tydliga effekter. annat än att läsare läser ännu mera. Elever med npf tenderar att hellre läsa fysiska böcker"

"För elever med svag språkförståelse och med specialundervisningsbehov är de lättlästa ljudböckerna tacksamma. Utbudet är stort, nytt och aktuellt. Det negativa är att lyssnande på egen telefon eller datorer kan locka till andra aktiviteter än bokläsning under läsningslektionen. En del elever föredrar att läsa en fysisk bok. Alla sätt är bra bara de leder till givande litteraturupplevelser och väcker intresset för att läsa skönlitteratur. "

Tillgång till digitala boktjänster

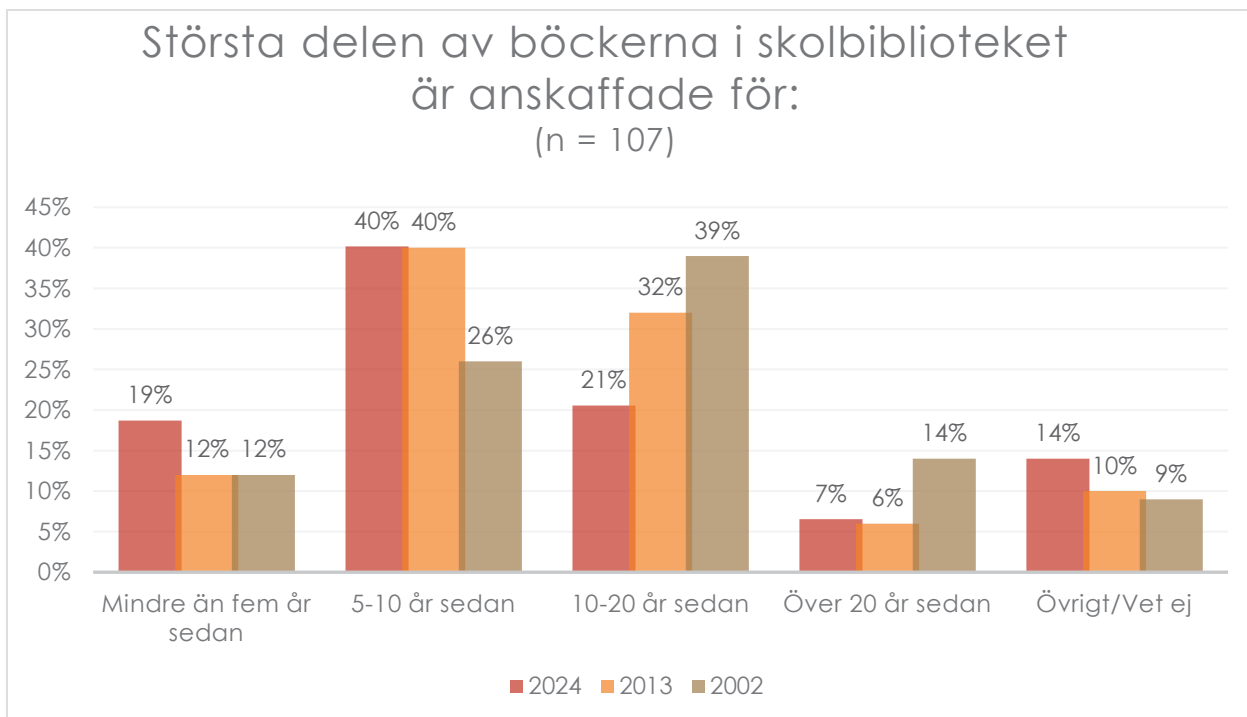
23 % av skolorna uppger att de inte har tillgång till digitala boktjänster. Av de som meddelat att de har digitala boktjänster har 71 % det för alla sina elever. Studerande på andra stadiet har i allmänhet en större tillgång till egen dator, men att egen dator skulle omfatta alla studerande gäller däremot inte.

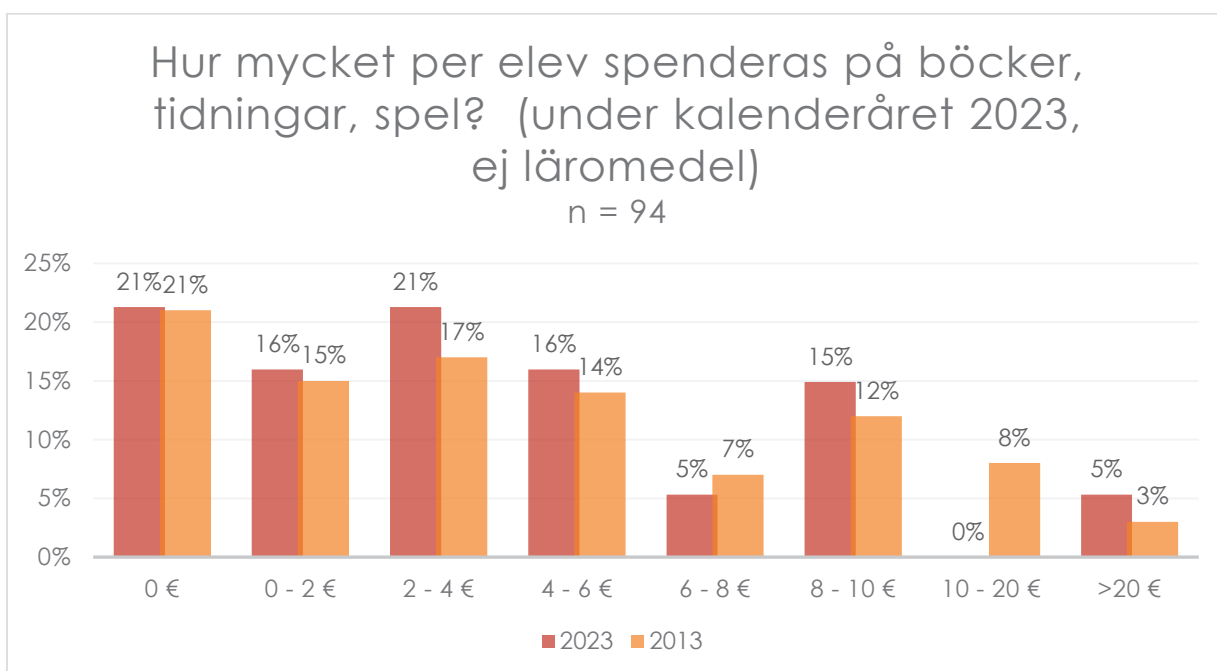
Frågans formulering "fått via skolan" betyder i allmänhet att de tekniska hjälpmedlen inte är elevens eller den studerandes egna, utan de har rätt att använda en dator för sina egna studier så länge de är inskrivna i en skola.

Anskaffning av böcker och budget

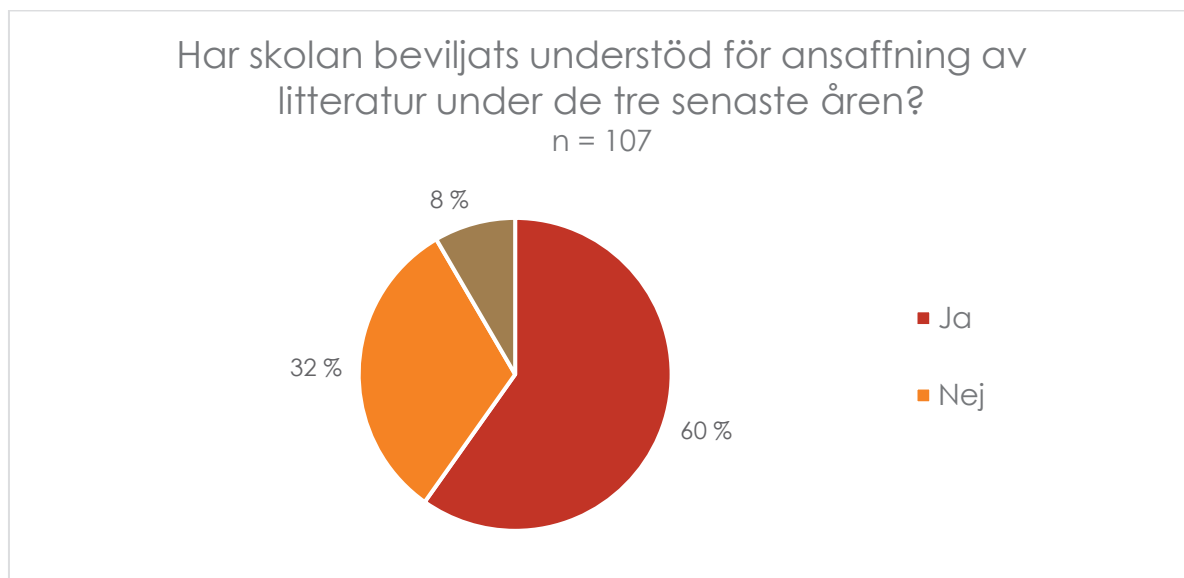
Boksamlingen och böckerna är i större utsträckning än vid tidpunkten för tidigare kartläggningar nyare. Samtidig spenderas lite mindre pengar än tidigare år, men skillnaden är inte märkbar jämfört med 2013. Böcker i kategorin införskaffade mindre än fem år sedan har ökat lite, medan det finns färre böcker i kategorin införskaffade 10-20 år sedan.

Det är förhållandevis vanligt att inga av skolans egna medel används för anskaffningar till skolbiblioteket, 21 % av skolorna meddelade att de använt 0 euro under år 2023. Dessa skolor är fullständigt beroende av stipendier och bokpaket som erhålls i utdelningar utanför skolans egentliga budget. Under 2023 användes i medeltal 5,60 euro för bokinköp per elev. Motsvarande medeltal var 6 euro/elev år 2013 och 11 euro/elev år 2002. Medianen år 2023 var 2,80 euro/elev, medan medianen år 2023 var 3,00 euro/elev. (För 2002 finns inte uppgifter om medianen.)

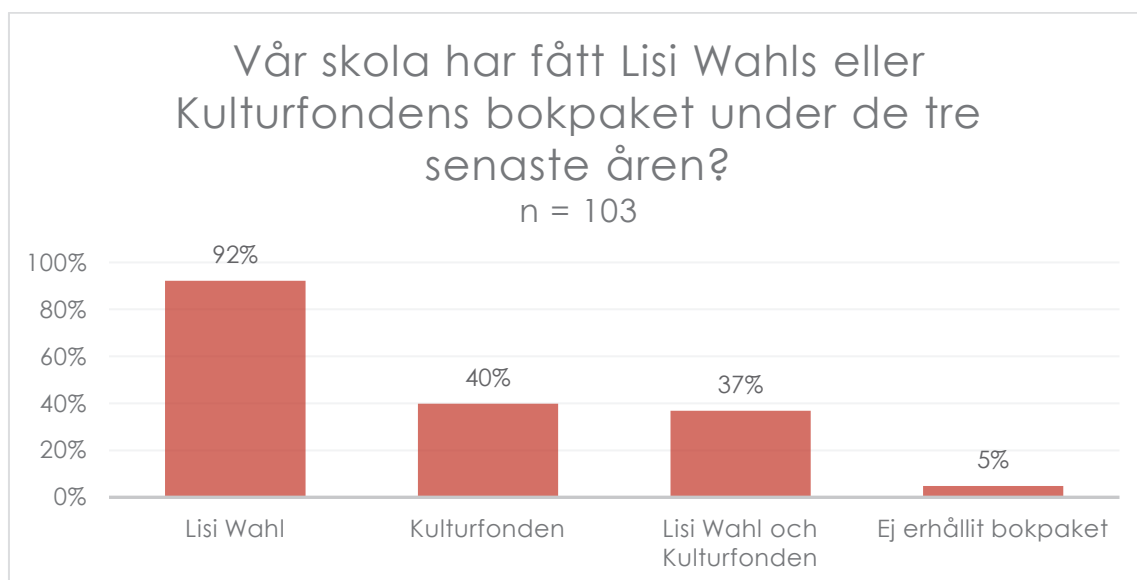
60 % av skolorna uppger att de beviljats understöd för anskaffning av litteratur under de tre senaste åren.

Motsvarande fråga formulerades lite annorlunda år 2013: Beviljas skolan regelbundet stipendier eller understöd för anskaffningar utöver vad som budgeterats? Det var då 47 % av skolorna som svarat ja och 18 % som svarat nej, medan 35 % hade lämnat tomt svar på frågan.

Bokpaket och bidrag

En företeelse som ökat i betydelse under de senaste åren är Lisi Wahls stiftelses bokpaket och Svenska kulturfondens bidrag för bokanskaffning. I enkäten 2024 svarade 95 % av skolorna att de hade fått bidrag (antingen som bokpaket eller för anskaffning av böcker) av endera organisationen.

Bokpaketen ses som viktiga för att kunna bedriva ett aktivt läsfrämjande arbete på skolorna. Bland de fria kommentarerna lägger man märke till att bokpaketen uppskattas mycket i skolorna, speciellt då många säger att de inte kan inskaffa skönlitteratur med skolans egna medel.

Fria kommentarer om bokpaketens betydelse:

"Vi tycker att de är viktiga och böckerna är mycket uppskattade. Det är nämligen viktigt tycker vi att för eleverna introducera ny litteratur med jämna mellanrum och (nya) författare. Eleverna lånar och läser och det blir diskussioner kring böcker och författare och om eleverna sen får träffa författaren, så är det så motiverande och sporrande. "

"Eftersom vi befinner oss på en språkö så finns det en mycket begränsad tillgång till svenskspråkiga böcker. "

"Det är alltid bra att få komplettera bokutbudet. Vad gäller klassuppsättningarna är de viktiga eftersom vi annars aldrig kunde tänka oss att lägga ner så mycket pengar på en boktitel. "

"Bokpaketen är väldigt viktiga för oss. Ny litteratur motiverar och väcker elevernas intresse för läsning. "

"Utan dessa bokpaket skulle vi inte kunna utöka vårt bibliotek på samma sätt eftersom vi inte har budgetmedel för inköp av skönlitterära verk. Vi jobbar genom läsprojekt att eleverna läser tillsammans samma bok och turas om att läsa högt för varandra, gör bokpresentationer på papper eller elektroniskt. Vi tycker de är bra och det är mycket uppskattat. "

"T ex diktsamlingar från kända författare skulle vi inte köpa själva. Bra sätt att förnya boksamlingen"

"Trevligt med nya böcker, finns så lite budgeterade medel i övrigt i skolan för nyanskaffningar av litteratur. Vi läser dem oftast tillsammans i klassen; högläsning eller som bokcirkel. "

"De är nya, fräscha, aktuella och av hög kvalitet. Vi presenterar, högläser, tystläser och lånar ut. Allt är bra! "

"Skolans budget är mycket begränsad så bidrag för bokpaket är mycket viktiga för att vi ska ha möjlighet att köpa in nya böcker. Vi ser det också som en styrka att det i kombination med Lisi Wahls bokpaket finns pedagogiskt material. "

"Kulturfondens bidrag ger möjlighet att skaffa nya böcker till biblioteket, hålla biblioteket uppdaterat med böcker som intresserar eleverna just nu. Lisi Wahls böcker ett välkommet tillskott till skolbiblioteket. "

"Vår skola har inga resurser för bokanskaffning. "

"Bokpaketen är oerhört viktiga. Alla priser har överlag stigit, både böcker och licenser är dyra och inom skolan måste man prioritera läromedlen. Vår Hem och skola-förening bekostar våra Ebban licenser, vilket öppnar för många möjligheter. Annars skulle vi nog huvudsakligen vara hänvisade till bokpaket för att överhuvudtaget kunna läsa t.ex. samma bok i hela klassen. "

"Eftersom vi inte får några som helst medel för anskaffning av ny litteratur (undantagsvis Hem & Skolas bidrag detta år) är det toppen att få förnyad och aktuell litteratur! Först används de flitigt i klasserna, sedan av alla, via biblioteket! "

"När bokpaketen kom, samlades hela skolan för att med spänning titta på alla nya, fina böcker. Att få hålla riktiga böcker i händerna kan väcka ett intresse, om man som lärare använder sig av situationen och kort berättar något om varje bok. I en liten skola finns inte stora summor för anskaffningar, så dessa bokpaket är fantastiska. "

"Vi behöver alla verk vi kan få med tanke på skolans storlek och läroplan. Vi vill uppmuntra studerande att välja verk de gillar och hoppas på ett ökat intresse för läsning överlag. "

"De ger oss en möjlighet att uppdatera vårt skolbibliotek varje år. Vi har alltid tillfällen där den nya litteraturen presenteras och den ställs fram synligt så den börjar läsas. "

"Det är bra med häftet med tipsen som kommer med. "

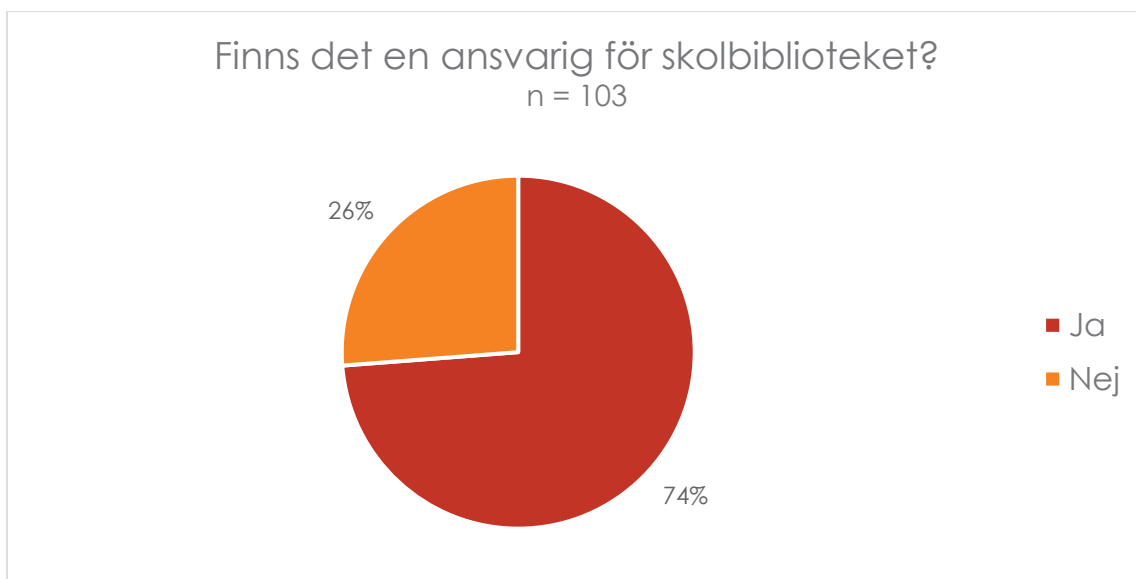
"Barnen är alltid inspirerade av att få nya böcker att läsa. Tillfredsställer olika stilar och nivåer. Vissa böcker kan vara för svåra"

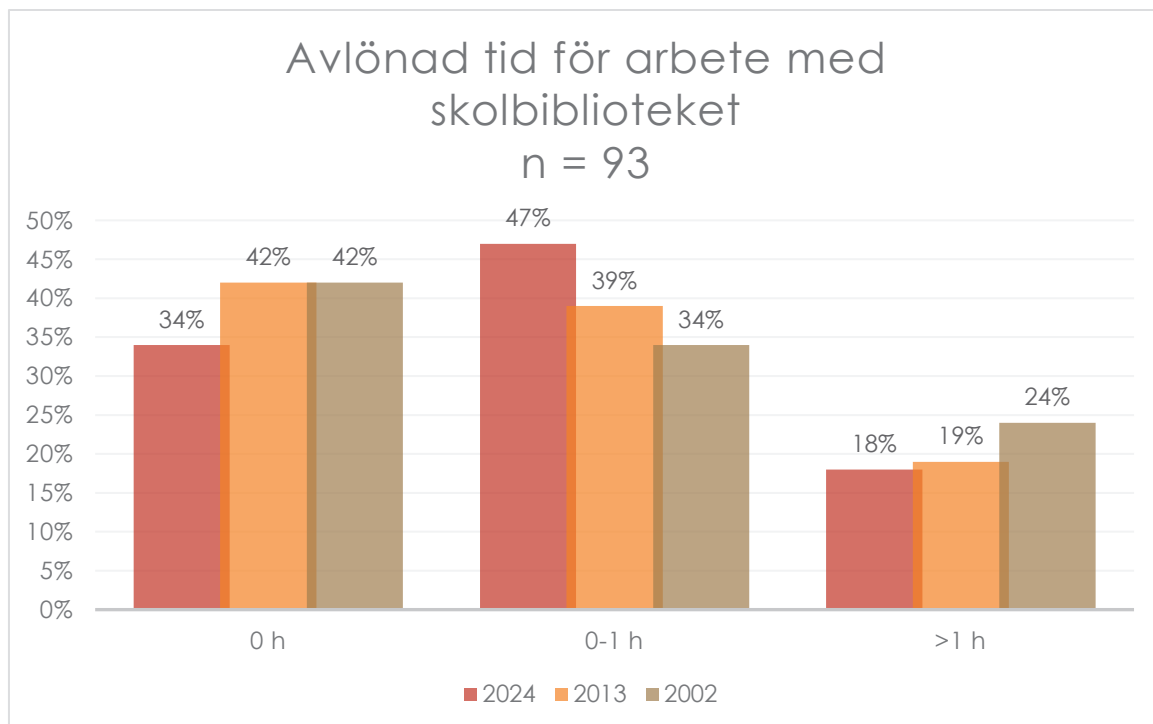
"Det är bra att kunna beställa klassuppsättningar av en bok eller åtminstone flera böcker. Det finns ett mervärde i att de studerande får läsa samma bok och utbyta erfarenheter kring läsandet. Oftast utmynnarnar den gemensamma läsningen i boksamtal. "

"Bokpaketen bidrar ofta till klassuppsättningar som annars skulle vara svåra att hålla aktuella och uppdaterade. De blandade bokpaketen är genomtänkta och har bra lärarhandledningar. Bokpaketen är väldigt uppskattade. "

Ansvarig för skolbiblioteket

I nuläget 2024 finns det i 74 % av skolorna en ansvarig för skolbiblioteket. Vanligtvis är det någon av lärarna i kollegiet, antingen en klasslärare eller en lektor i svenska och litteratur. I enstaka fall finns det flera ansvarspersoner.

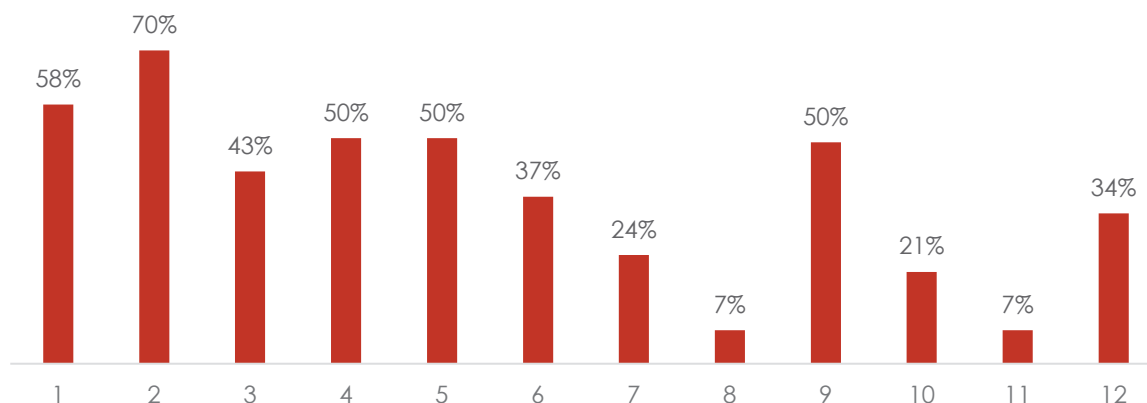

Bland ansvarspersonerna för skolbiblioteket är det 2024 flera som kan räkna åtminstone en viss tid som avlönat arbete med skolbiblioteket. Vanligtvis handlar det om 1 timme per vecka.

I arbetet med skolbiblioteket ingår flera olika uppgifter. I diagrammet nedan finns listade de vanligaste uppgifterna. Till dessa gör urval av böcker och annat material, inköp av böcker och annat material, bokhantering (plastning och dylikt), beståndshantering, städning och avskrivning, samt kontakt med kommunens bibliotek.

Vad ingår i skolbiblioteksarbetet?

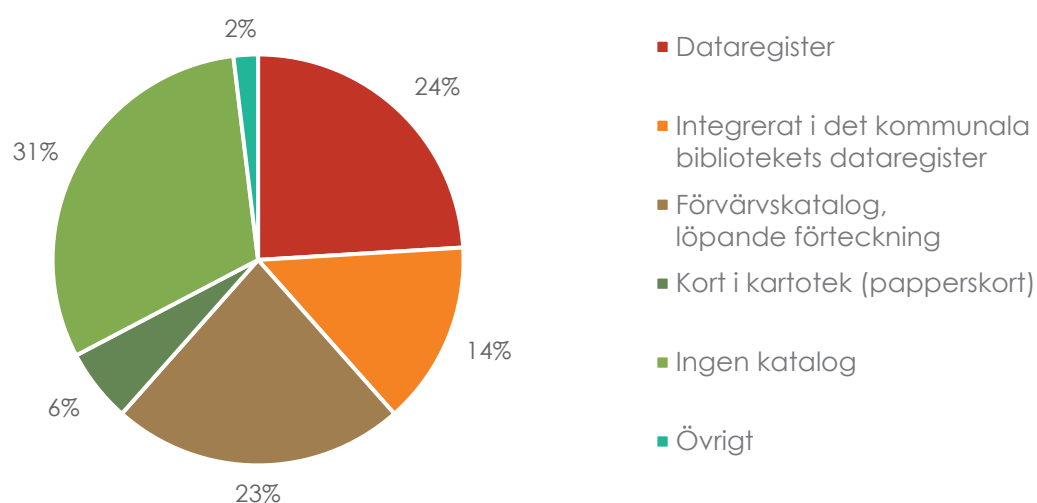
n = 107

- 1 = Urval av böcker och annat material
- 2 = Inköp av böcker och annat material
- 3 = Katalogisering
- 4 = Bokhantering, plastning o.dyl.
- 5 = Beståndshantering, städning, avskrivning
- 6 = Utlåning
- 7 = Undervisning i biblioteksanvändning
- 8 = Undervisning i informationssökning och källkritik
- 9 = Kontakt med kommunens bibliotek
- 10 = Hantering av digitala resurser för läsning (boktjänster och läsaktiverande tjänster)
- 11 = Fortbildning och stöd i användandet av digitala resurser för läsning
- 12 = Övrigt

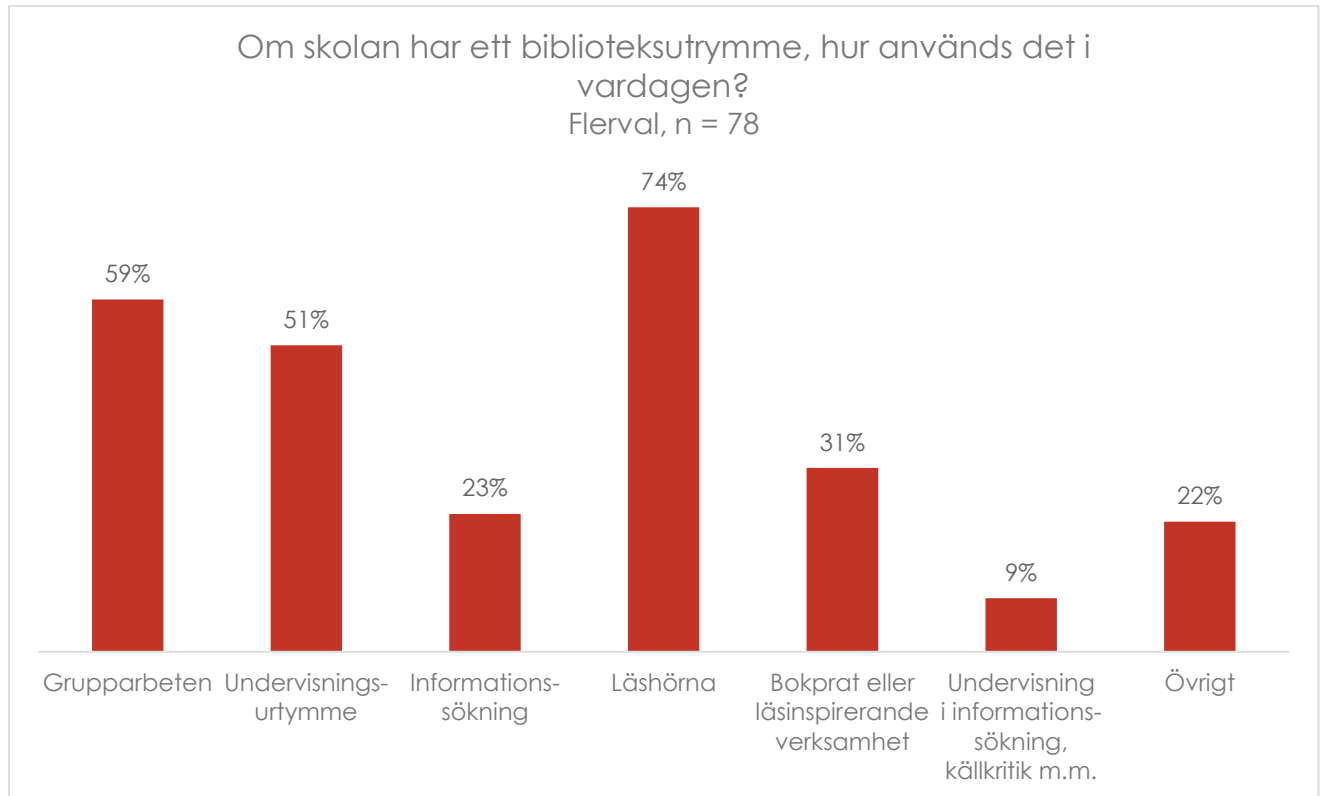
Vilket slags register har ni över materialet i biblioteket?

n = 104

Användningen

De flesta skolorna anger att biblioteksutrymmet används som läshörna. Det är också vanligt att skolbiblioteket används för grupparbeten och som undervisningsutrymme. Under svarsalternativet "övrigt" syns t.ex. att skolbiblioteket används av eleverna under rasterna, för läsläsning, för klassträffar och andra möten.

Läsfrämjande arbete

Enkäten ställde frågan om vilka de fem vanligaste läsfrämjande metoderna som används kontinuerligt är. Frågan var öppen för fria kommentarer. Den metod som används mest är "En kvart om dagen", den nämndes av 37 % av skolorna. Andra läsfrämjande metoder är bl.a. parläsning, bokprat, högläsning, läsecirkel eller bokklubb, ordkonst, boktips, läsutmaningar, recensioner och muntliga föredrag om de lästa böckerna.

Vilka läsfrämjande projekt har skolan ordnat eller deltagit i under de tre senaste åren?

Projekt som nämns är bland annat:

Samarbete med det kommunala biblioteket
Bokprat
Temaveckor kring läsning
Årliga läsprojekt
Inga läsfrämjande projekt
Tomma svar
Kommunens läskampanjer eller projekt
Språk- och kunskapsutvecklande arbetsätt
Läsväskan
Läsningssbingo
Lexlore
Read hour
Författarbesök
Skrivande skola
Nordisk litteraturvecka
Haru
Läsövernattning

AI-verktyg och tjänster

Enkäten ställde frågan om hur uppkomsten av en rad olika AI-verktyg och tjänster har tagits emot i skolorna. Bland kommentarerna kan märkas att skolbiblioteken ofta inte är involverad i själva arbetet med AI. En del skolor har ordnat fortbildning för lärarna medan andra inte systematiskt behandlat frågan ännu.

Hur har uppkomsten av en rad olika AI-verktyg och tjänster tagits emot i er skola? Fria kommentarer:

"Diskuteras på olika nivåer. [...] Lärarna har fått fortbildning, men det behövs mera. De yngre lärarna har lättare att jobba med AI medan de äldre inte är så bekväma med det här. Biblioteken är inte involverade. "

"Samtliga lärare har fått fortbildning i AI. Staden skriver en lärstig för AI. "

"Vi diskuterar AI lite smått. Ingen har riktigt fångat bollen, ännu. "

"AI-fortbildning på kommande. Hittills har det inte drabbat oss nämnvärt, och diskussionerna har ännu inte gått heta kring ämnet. "

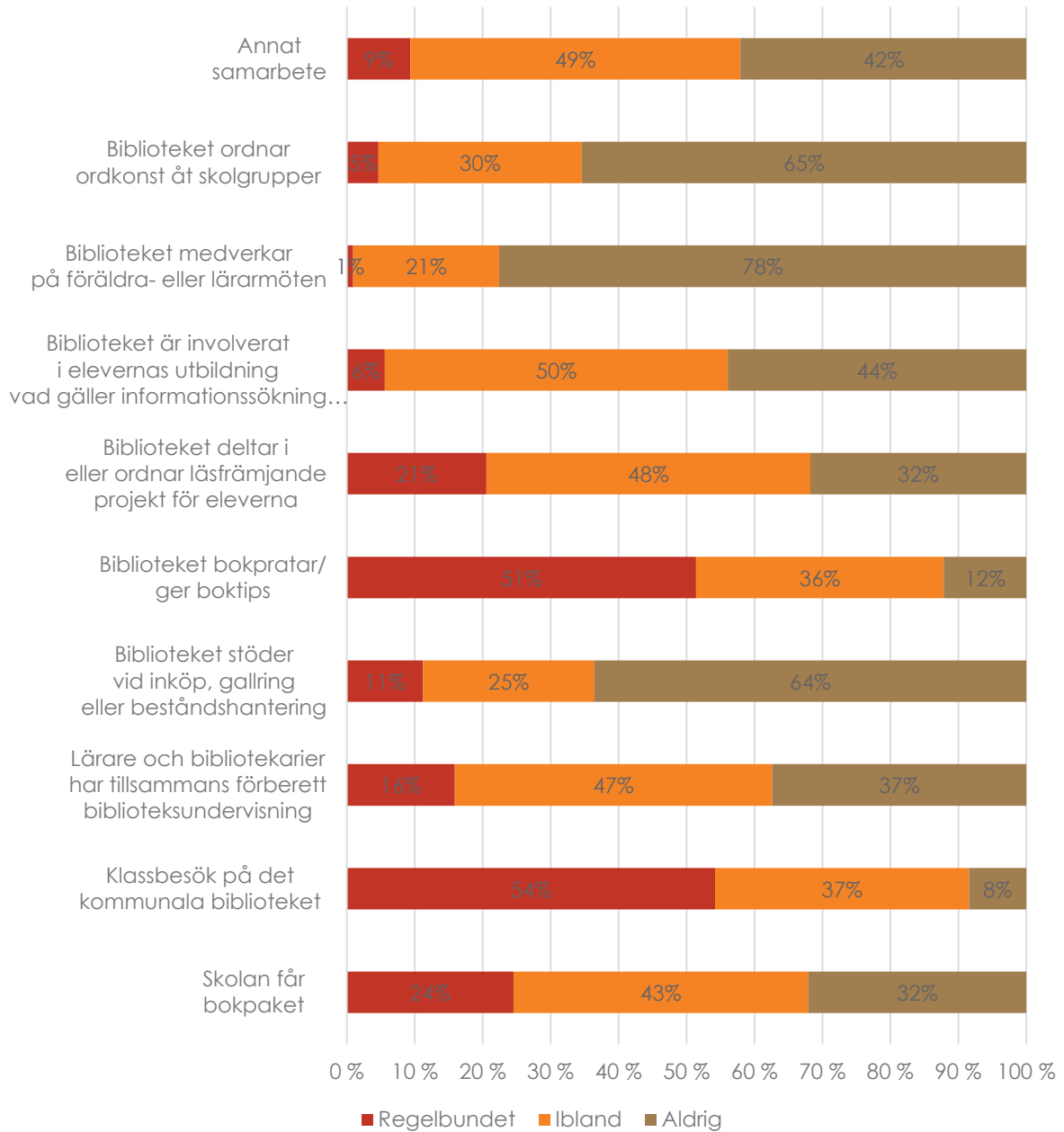
"Vi diskuterar ofta AI i kollegiet och försöker tillsammans navigera oss fram i denna nya värld. Vi har utarbetat strategier för att undvika fusk men vi försöker också hitta fruktbara sätt att använda oss av den nya tekniken."

Samarbete med det kommunala biblioteket

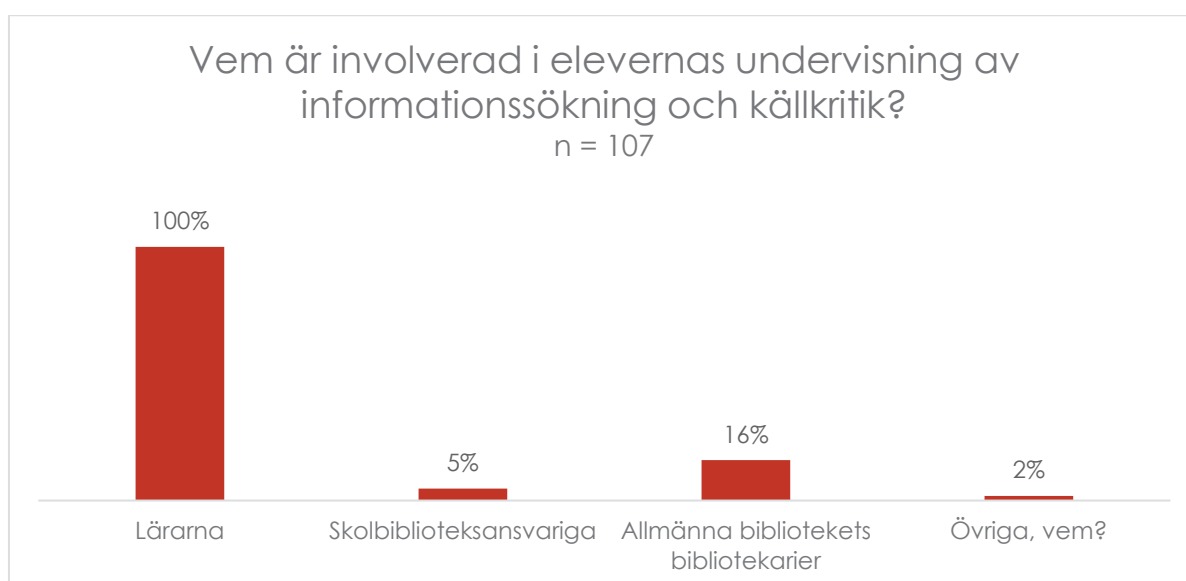
Det vanligaste samarbetet med det kommunala biblioteket handlar om klassbesök, 54 % av skolorna svarar att de regelbundet gör klassbesök. Ett annat vanligt samarbete handlar om att biblioteket bokpratar eller ger boktips i skolan. I övrigt kan märkas att samarbetet sällan handlar om att biblioteket medverkar på föräldra- eller lärarmöten.

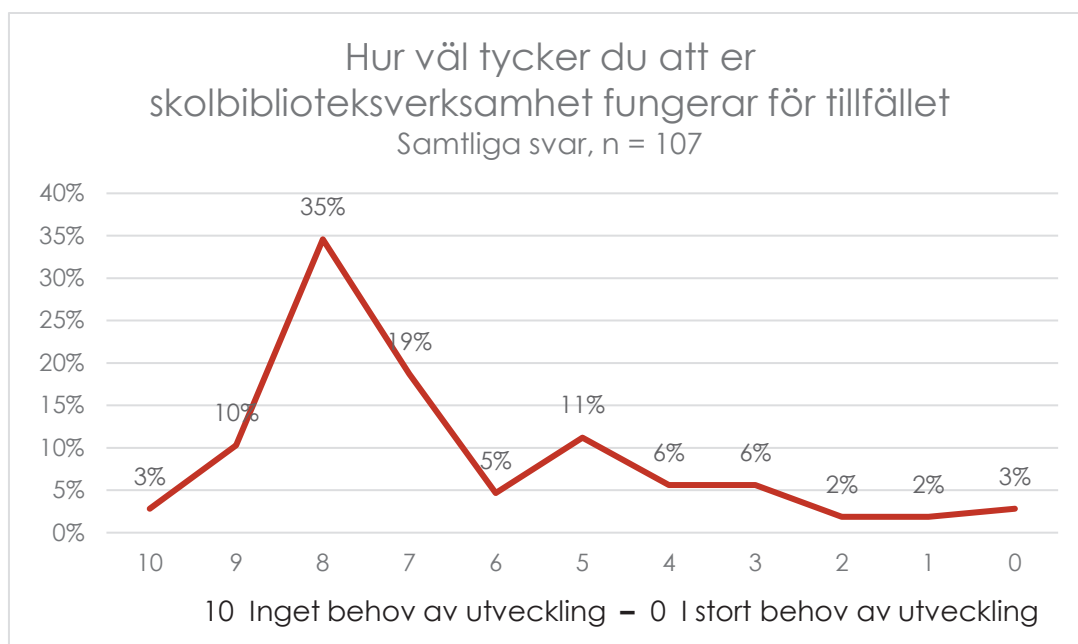
Hurudant utbyte av tjänster eller samarbete har skolan haft med det kommunala biblioteket under de tre senaste åren?

n = 107

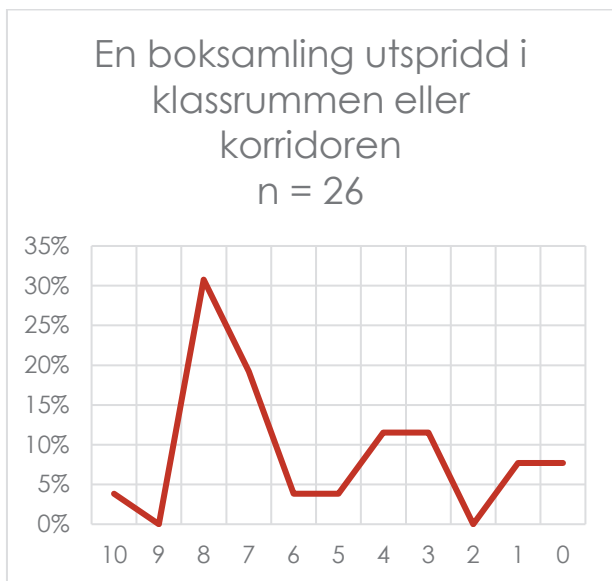
Samarbetet med det kommunala biblioteket får av de flesta skolor ett gott betyg. Däremot kan det läggas märke till att de kommunala biblioteken sällan är involverade i elevernas undervisning av informationssökning och källkritik.

Ungefär hälften av skolorna ger vitsordet 8 eller högre då de ombads svara på frågan om hur väl skolbiblioteksverksamheten fungerar för tillfället. Här finns många variabler som spelar in på hur väl biblioteket fungerar. En av variablerna, dvs. utrymmet, har vi i de tre diagrammen nedan tagit ut för att jämföra skolornas svar. Oberoende av hur utrymmet ser ut är de flesta skolor ändå ganska nöjda med hur skolbiblioteksverksamheten fungerar. Men bland de skolbibliotek som inte har ett eget utrymme (skolbiblioteket delar utrymme eller boksamlingen är utspridd i klassrummen eller korridoren) märks ändå ett visst missnöje med hur skolbiblioteksverksamheten fungerar.

Hur väl tycker du att er skolbiblioteksverksamhet fungerar för tillfället, enligt hur skolbibliotekets utrymme ser ut:

10 Inget behov av utveckling - 0 I stort behov av utveckling

Utmaningar och utvecklingsbehov

I skolornas svar gällande skolbiblioteken och verksamheten kommer det fram att de största utmaningarna handlar om i synnerhet tre olika faktorer: utrymme, tid och pengar.

Utrymme handlar för flera skolor om att man inte har ett skilt rum för biblioteket, och att böckerna därför är utspridda i skolan eller, som i vissa fall, inte alls existerar. Ett bristfälligt utrymme gör det svårare att inbjuda till läsro, eleverna har det svårare att orka koncentrera sig på läsning. Det kan också handla om att avståndet till andra undervisningsutrymmen inte är optimalt. Ett bristfälligt utrymme kan också betyda att man inte vill eller kan satsa på införskaffning av nya böcker, eftersom det inte finns en tydlig miljö där böckerna hittas, läses och lånas. Också oljud lyfts fram som en störande faktor för läsfrämjande.

Utmaningar gällande tid kan handla om att man inte har någon som ansvarar för skolbiblioteket, eller att den tid som ansvarspersonen kan avsätta för arbetet med skolbiblioteket inte är tillräcklig. För lite tid innebär att hyllor inte hålls städade och fräscha, böcker inte blir inplastade, det inte sker gallring eller införskaffning av nya böcker och att användningen av skolbiblioteket inte når sin fulla potential. Då tid för utvecklingsarbete saknas kan utvecklingen heller inte ta plats.

När det kommer till pengar och resurser handlar det framför allt om att skolbiblioteket inte kan skaffa sig nya, intressanta och relevanta böcker. Det finns ett klart behov av nya böcker för att skolbibliotekets ska ses som betydelsefullt i elevernas och de studerandes ögon. Brist på resurser för böcker gör det också svårare för lärarna och skolbibliotekarierna att hjälpa elever att hitta en bok som passar varje läsare. Skolbiblioteken är i flera fall beroende av understöd från fonder och stiftelser för att kunna skaffa nya böcker. I de fall då skolbiblioteket inte har en egen skolbibliotekarie, vilar ansvaret för att söka om extern finansiering på den lärare som ansvarar för biblioteket, vilket i sig är ett resurskrävande arbete. Skolbibliotekens bestånd av faktaböcker kommenteras också som föråldrat av somliga respondenter.

Det finns också andra utmaningar med skolbiblioteket som omnämns i enkätsvaren. En viktig fråga som flera respondenter lyfter fram är avsaknaden av ett lånesystem. Det är svårt att följa med om böcker blir kvar i någons hem ifall inget lånesystem med praxis för hantering, utlåning och återlämning av böcker finns i användning. En annan viktig fråga gäller läsfrämjandet överlag. Att upprätthålla en god läsvana, då andra intressen går före hos barn och ungdomar, är en uppgift som många skolbibliotek och skolor vill jobba med, men utmaningen är stor. Andra faktorer som kan vara utmanande är att man saknar en utarbetad, systematisk undervisning om informationssökning och källkritik, samt att hitta en balans mellan den praktiska och administrativa skötseln av biblioteket och den kreativa elevriktade verksamheten.

Öppna svar på frågan:

Vilka är de största utmaningarna med ert skolbibliotek eller er skolbiblioteksverksamhet?

"Placeringen inbjuder inte till läsro och avståndet mellan biblioteket och undervisningsutrymmena är inte heller optimalt."

"Vi är inte så insatta i ny litteratur och det är svårt att veta vad man ska köpa in"

"Borde ha massor med pengar att förnya bokbeståndet i vårt skolbibliotek. Visst förnyar vi och avskriver men böcker är dyra och slitaget stort."

"Vi skulle behöva utvidga faktaboksavdelningen med tanke på alla forskningsuppgifter vi gör."

"Att det inte finns resurser att lägga på biblioteksverksamheten"

"Begränsad tid för den ansvariga att sköta uppgiften. Därför har vi inget utlåningssystem/program utan eleverna får själva hämta böcker."

"Utrymmet, att elever fritt drar ut böcker, sätter dem tillbaka vart som helst. Gammal och föråldrad litteratur. Kategoriseringen. Utrymmet, endast hyllor i korridoren. För lite tid att hinna med plastande och reparerande."

"Finansieringen av nya böcker för att eleverna ska inspireras att läsa mera."

"Man skulle kunna väcka intresset mycket mera med ett skilt rum. En annan utmaning är att väcka läsintresset."

"Tiden! Sex årsveckotimmar räcker inte till för alla uppgifter, när man dessutom har vanlig undervisning. Det läsfrämjande arbete som man gärna skulle göra finns det inte tid för."

"Det är svårt att hålla koll på var böckerna hamnar. Eftersom vi inte har något lånesystem så blir det nog varje år ett litet svinn."

"Vi önskar mera resurser till att köpa nya böcker."

"Vi behöver få alla samlingar koncentrerade i ett utrymme."

"Att vi inte har ett mysigt och fungerande utrymme för detta."

"Den största utmaningen är att vårt skolbibliotek inte fungerar i ett eget utrymme, utan finns i klassrummet för modersmålsundervisningen. Skolbiblioteket skulle behöva få en synligare plats med ett eget utrymme och en egen skolbibliotekarie."

"Att få pengar att köpa böcker för. Det faller på mig som är ansvarig att hålla ögonen öppna och anhålla om pengar, veta vilka böcker som är populära och dugliga och se till att böckerna är i cirkulation i skolan så att så många som möjligt hinner läsa dem."

"Det är så mycket vi vill med den lilla tid vi har oss tilldelade. I en skola av vår storlek ser vi inget hinder för en fulltidsanställd skolbibliotekarie. Eller t.ex. en biblioteks-lärare med resurs att stöda undervisningen i svenska på de olika stadierna."

På önskelistan

Som vi sett ovan efterfrågar skolorna bl.a. flera böcker, fler klassuppsättningar, system för utlåning, ett eget utrymme för biblioteket och tid för att organisera arbetet. På önskelistan finns också möjligheten att sortera böcker enligt teman, att bygga upp läsprojekt kring olika teman, författarbesök och möjligheten att anställa en bibliotekspedagog. Det finns också flera goda förslag om hur verksamheten kunde utvecklas, t.ex. att flytta och utvidga biblioteket så att det ligger i anslutning till undervisningen, att skapa olika läsmiljöer som inbjuder till läsning, och att utarbeta informations-söknings- och källkritikundervisning. Kommentarerna gällande hur verksamheten ser ut handlar ofta om gränslandet eller tomrummet om man så vill mellan boken och eleven. Skolbiblioteken behöver kunniga lärare och bibliotekarier som kan fungera som mellanhand mellan elev och bok och inspirera och erbjuda sitt stöd för att dessa ska hitta varandra.

Öppna svar på frågan:

Om pengar och personresurser inte var begränsade, hur skulle du utveckla skolbibliotekets verksamhet i er skola?

"En heltidsanställd bibliotekarie med pedagogisk inriktning, skolans eller kommunens "Läsambassadör". Bibliotekspersonalen kunde gärna besöka oss regelbundet och komma med tips på bra litteratur."

"Jag skulle prenumerera på alla serier som vi har i skolan så att nyaste böckerna alltid skulle finnas tillgängliga. Jag skulle ordna mer bokprat och läsecirklar för eleverna och engagera eleverna ännu mer i arbetet med skolbibban."

"Då skulle skolan ha en egen bibliotekspedagog som skulle handha arbetet med läsning överlag. Skulle vara härligt!"

"En ansvarig på plats som skulle ge tips direkt då eleverna kommer till skolbiblioteket, nyinköpt litteratur att ge i handen på eleven, samt ordna bokprat i mindre skala för eleverna"

Nätverk och samarbete

Skolorna upplever ofta att de har bra samarbete med det kommunala biblioteket. Tips om hur det läsfrämjande arbetet ser ut på andra skolor är välkommet, liksom tips på bra böcker och den verksamheten som läsambassadörer har haft. Att följa med vad som är nytt, vad som är populärt och eventuellt tips på böcker att köpa in är frågor som man gärna samarbetar kring. Samarbetet kunde handla om att få tillgång till tematiserade korta resuméer över boknyheter, eller att få höra om eller ta del av inspirerande läsfrämjande projekt. De som ansvarar för skolbiblioteket är ibland ensamma och bl.a. fortbildning och inspirationsdagar upplevs som givande och intressant. Flera skolor svarade också att de inte har behov av flera nätverk, utan att verksamheten och de existerande samarbetena fungerar bra i nuläget.

Öppna svar på frågan:

Skulle er skola ha behov av ett nätverk för skolbibliotek, vilken typ av stöd och samarbeten skulle ni önska och varför?

"Vi har otroligt bra då vi har kommunala biblioteket så nära. Det fungerar som vårt nätverk nu kan jag tänka. Men jovisst, tips och idéer om hur man gör på andra skolor är alltid välkomna."

"Tips på hur man kan utveckla skolbiblioteket. Tips på bra böcker."

"Det är svårt att hinna följa med vad som är nytt och populärt i litteratur för unga, vilket i sin tur gör att det inte är så lätt att veta vad man ska köpa in då man någon gång har möjlighet att göra det."

"Det är alltid givande att träffa andra (skol)bibliotekarier för att få inspiration och för att utbyta tankar och idéer om hur man med enkla medel kan utveckla och förbättra."

"Gärna fortbildning för SVL-lärare [svenska och litteratur] om biblioteksverksamheten och knep för att göra läsningen mera lockande igen."

"Ev. färdiga stödfrågor till klassuppsättningar."

"Mera inspirerande läsfrämjande projekt. Bokprat/prat om läsning med eleverna av inspirerande profiler från olika håll i samhället."

"Vi hade ett samarbete förut som nu fallit bort. Men ofta krockade träffarna med annat och det var inte så många som deltog. Det var bra för man fick tips på nya böcker samt idéer för hur man kan jobba med olika böcker. Men det kräver tid och engagemang och det är nog en bristvara."

"[...] alla former av samarbeten är av godo. Ett finlandssvenskt skolbiblioteksforum vore fantastiskt."

Sammanfattning

Vi ser idag att läsförmågan bland barn och unga har sjunkit. Både andelen svaga läsare och kunskapsskillnaderna mellan elever har ökat. Samtidigt görs flera satsningar på läsfrämjande arbete. Det har gått över tio år sedan den senaste kartläggningen av skolbiblioteken i Svenskfinland gjordes och det är därför aktuellt med att beskriva hur skolbiblioteksverksamheten ser ut idag.

Kartläggningen besvarades av grundskolor, gymnasier och yrkesutbildningar. Av skolorna har 35 % ett eget biblioteksutrymme, 33 % har ett skolbibliotek som delar utrymme med annan undervisning och 25 % en boksamling utspridd i klassrummen eller korridoren. 4 % av skolorna har svarat att man saknar en boksamling eller bibliotek, medan 15 % av skolorna ligger mindre än 100 meter från närmaste kommunala bibliotek.

Antalet böcker i boksamlingen varierar stort. Klassuppsättningarna i skolorna har ökat och det gör det möjligt att i större utsträckning än tidigare arbeta med samma bok för alla elever och studerande. Digitala boktjänster har i nuläget i stor utsträckning tagits i bruk i skolorna. Digitala boktjänster ger möjligheter för en hel årskurs att använda samma bok, de är i allmänhet lättillgängliga och har ett stort och aktuellt utbud. Samtidigt leder användningen av digitala boktjänster till att skärmtiden ökar, vilket ses som en negativ effekt med redan omfattande skärmtid inom undervisningen.

Många skolor är beroende av bokpaket och bidrag för bokanskaffningar för att över huvud kunna förnya och utöka sin boksamling. Skolorna ser bokpaketen som viktiga och i många fall avgörande, för att kunna bedriva ett aktivt läsfrämjande arbete. Skolorna är också i allmänhet mycket nöjda med samarbetet med det kommunala biblioteket. Samtidigt är bibliotekarierna på allmänna bibliotek inte nämnvärt involverade i undervisningen av informationssökning eller källkritik. Det här är ett samarbete som kunde utvecklas och utökas.

Trots en relativt låg svarsandel har den här utredningen om skolbiblioteken gett färsk kunskap om hur biblioteken och deras verksamhet ser ut. Flera synpunkter som kommit fram i tidigare motsvarande undersökningar har visat sig vara lika aktuella som förut. Skolbiblioteken har en viktig roll i att erbjuda läsfrämjande verksamhet för elever och studerande i våra skolor. De är en resurs som behöver tas vara på: skolbiblioteken behöver resurser och utvecklingsmöjligheter för att läsningen och tillgången till språk, uttryck och kunskap ska existera. Att läsningen blir tillgänglig för elever och studerande, för var och en, handlar också i förlängning om att göra samhället tillgängligt för var och en.

De här avslutande citaten visar att skolbiblioteken och deras verksamhet är viktiga. Samtidigt som skolbiblioteken behöver fundera på hur verksamheten organiseras för att de ska nå sin fulla potential, finns det också hopp om att de kan utgöra både ett inspirerande och värdefullt rum i skolan:

"Böcker är viktiga. Läsning är (nästan) allt."

"I grunden är vi nöjda och tror på vår verksamhet. Lärarjobbet (i synnerhet med klassansvar) är nästan omöjligt att kombinera med uppdraget. Skolbiblioteket har potentialen att utgöra skolans hjärta på elevernas villkor men det kräver framförhållning och planering som i sin tur kräver vuxenhandledning. Det är alltså inte "ännu ett ansvarsområde" som någon skall se till att hålls städat."

"Våra tuffaste elever ses ibland högläsa för varandra i våra utrymmen. Det går att kombinera cool med läsning."

Skolbiblioteksutredning 2024

Detta är en enkät för att utreda situationen med skolbibliotek och bibliotekstjänster från de kommunala biblioteken på de finlandssvenska skolorna 2024. Enkäten bör fyllas i en gång per skola/enhet, av den som är skolbiblioteksansvarig på skolan i samarbete med rektorn och kollegiet.

Då vi i enkäten pratar om läsning inkluderar vi ljudböcker och annat material som man lyssnar på. Enkäten är del av en utredning som Sydkustens Landskapsförbund r.f. gör över skolbiblioteksverksamheten i Svenskfinland. Det är viktigt för utredningen att vi får svar från så många skolor som möjligt för att få en klar bild av situationen. Bland respondenterna lottar vi ut tre presentkort för inköp till skolbiblioteket. Enkäten har 54 frågor och är indelad i nio avsnitt.

Tack till dig som svarar på våra frågor!

Undersökningen har fått understöd av: Svenska kulturfonden, Lisi Wahls stiftelse för studieunderstöd samt från Föreningen Konstsamfundet!

Del 1: Uppgifter om skolan

1. Uppgifter om er skola

Skolans namn (ange även enhet om skolan är uppdelad i flera enheter) *
Stad/kommun *
Antal elever i er skola *
Antal lärare i er skola

2. Vilka årskurser undervisas i skolan (Du kan välja flera alternativ) *

- 1-6
- 7-9
- Gymnasium
- Yrkesutbildning på andra stadiet
- Övrigt:

3. Vad är avståndet till närmaste kommunbibliotek? *

Ange hur långt ni har till närmaste allmänna bibliotek eller filial i meter eller kilometer (Bokbussen räknas inte). Om de finns i samma byggnad som skolan, ange det.

4. Ange hur ofta bokbussen stannar vid er skola (ggr/månad).

Om bokbussen inte stannar vid er skola, ange det.

Del 2: Uppgifter om skolbiblioteket /skolans boksamling

5. I skolan finns följande slag av boksamling eller bibliotek: *

- Ett eget biblioteksutrymme
- Skolbibliotek / boksamling som delar utrymme med annan undervisning
- En boksamling utspridd i klassrummen
- Ett allmänt bibliotek finns i samband med skolan
- Skolan saknar boksamling/bibliotek
- Övrigt:

6. Om er skola har ett eget biblioteksutrymme, hur stort är det?

Ange storleken på utrymmet för skolbiblioteket i antal kvadratmeter.

7. Hur väl fungerar utrymmet för skolbibliotekets behov?

Uppskatta hur bra plats skolbiblioteket har med tanke på tillgänglighet och verksamhet.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

0 - Skolbiblioteket har ett dåligt fungerande utrymme

10 - Skolbiblioteket har ett välfungerande utrymme

8. Vilka tider är skolbiblioteket öppet?

- Skolbiblioteket är alltid öppet under skoltid
- Skolbiblioteket har regelbundna öppethållningstider. Ange vilka.
- Eleverna besöker endast skolbiblioteket med sin klass eller lärare
- Övrigt:

9. Har eleverna möjlighet att använda skolbiblioteket på egen hand?

- Ja
- Nej
- Övrigt:

Del 3: Samlingar och budget

10. Antal böcker i skolans eget bibliotek / boksamling (OBS! Räkna inte in läroböcker.) *

11. Hur många procent av samlingen är facklitteratur? *

12. Hur många klassuppsättningar (10 ex. eller fler av samma boktitel) finns det i era samlingar? *

13. Vilka andra medier har ni i samlingen? *

Välj alla medier som ingår i samlingen. Med digitala titlar i den egna samlingen menar vi e-böcker eller ljudböcker som ingår i skolans eget system (inte externa tjänster som ger tillgång till böcker).

- Tidningar och tidskrifter
- Spel (fysiska)
- Spel (digitala)
- Filmer (i fysiskt format, DVD eller liknande)
- Ljudböcker/talböcker (i fysiskt format, CD eller liknande)
- Digitala titlar i den egna samlingen (e-böcker/ljudböcker)
- Övrigt:

14. Vilka digitala boktjänster (som ger tillgång till e-böcker/ljudböcker) använder ni er av i er skola? *

Ange vilka tjänster som skolan använder sig av. Det räcker med att en del av eleverna har tillgång till tjänsten.

- Ebban
- Polyglutt/Polylino
- Lexplore
- Celia
- YLE:s digitala e-böcker/ljudböcker
- Andra, vilka?
- Vi har inte tillgång till digitala boktjänster

15. Om ni har tillgång till en eller flera boktjänster, hur många elever totalt har tillgång den/dessa? *

Ange antalet elever med tillgång:

16. Beskriv hur de digitala boktjänsterna har förändrat arbetet med läsning och skolbiblioteket på er skola: Förklara kort vilka effekter ibruktandet av digitala boktjänster haft för skolan. Ni kan beskriva två positiva och två negativa effekter som de haft på arbetet eller på elevernas läsning och läsvanor.

17. Använder ni regelbundet andra appar eller digitala tjänster som stöder läsning eller skolbibliotekets verksamhet? Lista vilka ni använder.

Här söker vi andra digitala tjänster som inte ger tillgång till böcker, men som är kopplade till läsning och skolbiblioteket, t.ex. Läsväskan eller Nationalencyklopedins kunskapstjänster.

18. Hur upplever du att kollegiet ställer sig till digitala boktjänster och läsning från skärm i skolan? *
Förs det diskussion på skolan om balansen mellan digitala och fysiska böcker och digital läsning? Finns det farhågor eller förhoppningar? Förekommer liknande diskussioner som "Från skärm till pärm"-diskussionen i Sverige?

19. Hur många digitala enheter för eleverna har ni i skolan?

Fasta datorer
Laptops
Surfplattor
Läsplattor
Annat (skriv ut vad och hur många)

20. Har eleverna egna datorer, surfplattor eller liknande som de fått via skolan (ett till ett-principen)

- Ja, alla elever
- Ja, en del av eleverna. Ange hur många.
- Nej
- Övrigt:

21. Använder eleverna egna verktyg hemifrån (datorer, laptops, mobiler, surfplattor)?

- Ja, ofta
- Ja, ibland
- Vid enstaka tillfällen
- Aldrig

22. Största delen av böckerna i skolbiblioteket är anskaffade för: *

- Mindre än fem år sedan
- 5-10 år sedan
- 10-20 år sedan
- Över 20 år sedan
- Övrigt:

23. Hur många titlar (inte läromedel) har ni utökat samlingen med under 2023? *

24. Hur mycket pengar användes för inköp till skolbibliotekets mediebestånd 2023? *

Ange i euro hur mycket pengar skolan lade på inköp av medier för skolbiblioteket (böcker, tidningar, spel etc.) OBS! Läromedel räknas inte.

25. Har skolan beviljats understöd eller stipendier för anskaffning av litteratur till skolbiblioteket utöver vad som budgeterats under de tre senaste åren? *

- Ja
- Nej
- Vet inte

26. Om skolan beviljats understöd under de tre senaste åren, hur mycket per år? Ange beloppet i euro.

2023
2022
2021

Del 4: Skolbiblioteksarbetet

27. Finns det en ansvarig för skolbiblioteket? *

- Ja. Ange tjänst eller befattning.
- Nej
- Övrigt:

29. Hur många veckotimmar har tilldelats för skolbiblioteksverksamheten på skolan? *

30. Vad ingår i skolbiblioteksarbetet? *

Välj alla alternativ som ingår i skolbiblioteksarbetet.

- Urval av böcker och annat material
- Inköp av böcker och annat material
- Katalogisering
- Bokhantering, plastning o.dyl.
- Beståndshantering, städning, avskrivning
- Utlåning materialet finns i biblioteket?
- Undervisning i biblioteksanvändning
- Undervisning i informationssökning och källkritik
- Kontakt med kommunens bibliotek
- Hantering av digitala resurser för läsning (boktjänster och läsaktiverande tjänster)
- Fortbildning och stöd i användandet av digitala resurser för läsning
- Övrigt:

31. Hur stor var utlåningen på skolbiblioteket 2023? *

Ange antal lån ni hade från skolbibliotekets egna samlingar.

Del 5: System

32. Vilket slag av katalog/register över

- Dataregister
- Integrerat i det kommunala bibliotekets dataregister
- Förvärvskatalog, löpande förteckning
- Kort i kartotek (papperskort)
- Ingen katalog
- Övrigt:

Del 6: Verksamhet

34. På vilket sätt nämns användningen av biblioteket i skolans egna styrdokument/verksamhetsplan? *

Ange hur både det kommunala biblioteket och det egna skolbiblioteket nämns gällande användning, verksamhet och samarbete.

35. Om skolan har ett skolbiblioteksutrymme, hur används det i vardagen?

Ange alla alternativ som förekommer i ert skolbibliotek.

- För grupparbeten
- Som undervisningsutrymme
- För informationssökning
- Som läshörna
- För bokprat/läsinspirerande verksamhet
- För undervisning i informationssökning, källkritik m.m.
- Övrigt:

36. Vilka läsförmedlande projekt har skolan ordnat eller deltagit i under de tre senaste åren?

Beskriv kort större projekt för hela skolan eller samarbetsprojekt med andra organisationer som skett.

37. Nämn de fem vanligaste läsfrämjande metoderna som används kontinuerligt?

Ange sådana metoder som används i större utsträckning i hela skolan eller för flera klasser. T.ex. En kvart om dagen, ordkonst, läscirklar.

38. Har er skola fått Lisi Wahls bokpaket eller Kulturfondens bokpaket under de tre senaste åren? *

- Lisi Wahls bokpaket
- Kulturfondens bokpaket
- Ingetdera

39. Är bokpaketen viktiga för ert läsfrämjande arbete på skolan? *

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

0 – Inte alls

10 – Våldigt viktiga

40. Kommentera fråga 39 och 40.

Beskriv kort varför de är viktiga eller inte viktiga. Hur jobbar ni med dem? Vad är bra eller dåligt med dem?

41. Hur har uppkomsten av en rad olika AI-verktyg och tjänster tagits emot i er skola?

Redogör kort för hur detta tagits emot i er skola. Diskuteras detta? Vem har fångat bollen inom kollegiet eller kommunen i övrigt? Finns det fortbildning för lärare och inkluderas det i undervisningen för elever? Är skolbiblioteket eller kommunbiblioteket involverade?

Del 7: Samarbete med kommunbiblioteket

42. Hurudant utbyte av tjänster eller samarbete har skolan haft med det kommunala biblioteket under de tre senaste åren? *

	Regelbundet	Ibland	Aldrig
Skolan får bokpaket	☐	☐	☐
Klassbesök på det kommunala biblioteket	☐	☐	☐
Lärare och bibliotekarier har tillsammans förberett biblioteksundervisning	☐	☐	☐
Biblioteket stöder vid inköp, gallring eller beståndshantering	☐	☐	☐
Biblioteket bokpratar/ger boktips	☐	☐	☐
Biblioteket deltar i eller ordnar läsfrämjande projekt för eleverna	☐	☐	☐
Biblioteket är involverat i elevernas utbildning gällande informationssökning och/eller källkritik	☐	☐	☐
Biblioteket medverkar på föräldra- eller lärarmöten	☐	☐	☐
Biblioteket ordnar ordkonst åt skolgrupper	☐	☐	☐
Annat samarbete	☐	☐	☐

43. Använder elever och lärare regelbundet det kommunala bibliotekets digitala resurser inom undervisningen? *

Ange här vilka digitala resurser från det kommunala biblioteket som används, t.ex. Biblio, Viddla eller PressReader.

44. Kommentera fritt om något samarbete som inte nämndes i fråga 40 eller 41 förekommit med det kommunala biblioteket.

45. Finns det ett färdigt serviceutbud som biblioteket erbjuder skolan, t.ex. servicebricka, biblioteksstig? Beskriv utbudet: *

46. Hur nöjda är ni med samarbetet med det kommunala biblioteket? *

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

0 – Inte alls nöjda

10 – Mycket nöjda

Del 8: Informationssökning, källkritik etc.

47. Vem är involverad i elevernas undervisning av informationssökning och källkritik? *

Du kan välja flera alternativ.

- Lärarna
- Skolbiblioteksansvariga
- Allmänna bibliotekets bibliotekarier
- Övriga, vem?

Del 9: Utvärdering och visioner

Svara ur ditt eget perspektiv och med dina egna åsikter.

49. Hur väl tycker du att er skolbiblioteksverksamhet fungerar för tillfället? *

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

0 – I stort behov av utveckling

10 – Inget behov av utveckling

50. På vilket sätt tycker du/ni i er skola att ett skolbibliotek skiljer sig från ett kommunbibliotek? Vilka uppgifter är viktigast för skolbiblioteket? Svara fritt.

51. Vilka är de största utmaningarna med ert skolbibliotek eller er skolbiblioteksverksamhet?

52. Om pengar och personresurser inte var begränsade, hur skulle du utveckla skolbibliotekets verksamhet i er skola?

53. Skulle er skola ha behov av ett nätverk för skolbibliotek, vilken typ av stöd och samarbeten skulle ni önska och varför? *

54. Övriga tankar eller kommentarer

